

บทที่ 3

ความซับซ้อนในการดำรงชีพของเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่ง กับการเลือกกลยุทธ์การผลิตและการบริโภค

รัฐและระบบตลาดโลกาภิวัตน์ได้ผลักดันให้เกิดการปรับโครงสร้างทางการผลิตในชนบทที่มีความเชื่อมโยงระหว่างภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรม ทั้งในลักษณะของการส่งเสริมให้อุตสาหกรรมเกษตร-อาหารขยายตัวไปสู่ชนบทในส่วนภูมิภาค และการส่งเสริมให้เกษตรกรทำการผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญากับบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร ก่อให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารขึ้นมากมายกระจายในหลายจังหวัด กรณีภาคเหนือตอนบน โรงงานอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดลำพูนและเชียงใหม่ สำหรับจังหวัดเชียงใหม่ โรงงานอุตสาหกรรมประเภทนี้ได้ตั้งอยู่เป็นจำนวนมากตามแนวถนนสายเชียงใหม่-พร้าว ในเขตอำเภอสันทราย ในพื้นที่ตำบลแม่แฝกใหม่มีโรงงานเหล่านี้ตั้งอยู่ในชุมชนหลายโรงงาน อาทิ โรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปผักผลไม้ อุตสาหกรรมผักผลไม้แช่แข็ง อุตสาหกรรมแปรรูปไก่ อุตสาหกรรมเห็ด อุตสาหกรรมผลิตเมล็ดพันธุ์ เป็นต้น จนส่งผลให้เกิดการจ้างงานในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านในชุมชนบ้านกลางพัฒนาและในเขตตำบลแม่แฝกใหม่บางส่วนปรับตัวเองไปเป็นคนงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ขณะที่เกษตรกรในชุมชนก็มีทางเลือกในการผลิตพืชเศรษฐกิจหลากหลายชนิดเพื่อป้อนให้อุตสาหกรรมเหล่านี้ อย่างไรก็ตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นยังส่งผลให้เกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรมากขึ้น เนื่องจากเกษตรกรส่วนหนึ่งได้ปรับตัวเองไปเป็นคนงานในโรงงานอุตสาหกรรม เกษตรกรบางส่วนเปลี่ยนไปทำการค้าขายตามการขยายตัวของภาคพาณิชยกรรมที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากการขยายตัวของความเป็นเมืองและอุตสาหกรรม เกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนการผลิตไปสู่การพึ่งการจ้างแรงงานเต็มรูปแบบและใช้เครื่องจักรกลการเกษตรในการผลิตทำให้เกษตรกรพึ่งเศรษฐกิจฐานทุนมากขึ้น

อย่างไรก็ดี ชาวบ้านส่วนหนึ่งยังคงปลูกมันฝรั่งในระบบอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบต่อไป แต่มีความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น เพราะเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ปลูกมันฝรั่งแบบพันธสัญญาอย่างเป็นทางการกับบริษัท หากกลับไปเสี่ยงปลูกมันฝรั่งด้วยการลงทุนเอง กระบวนการที่เกิดขึ้นนี้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์อันซับซ้อนของการเป็นผู้ปลูกมันฝรั่งในสายพานการผลิตของระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร ตลอดจนการให้ความหมายของเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งต่อความสัมพันธ์ในระบบนี้ ดังนั้นเพื่อทำความเข้าใจการดำรงชีพของเกษตรกรผู้ปลูก

มันฝรั่งและความซับซ้อนของความสัมพันธ์ทางการผลิตวัตถุดิบในระบบอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบ การศึกษาในบทนี้แบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 หัวข้อ คือ (1) ความซับซ้อนด้านการดำรงชีพของชุมชนเกษตร-อุตสาหกรรมในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท (2) ความแตกต่างของเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งกับการเลือกกลยุทธ์ทางการผลิต (3) การบริโภคความเป็นสมัยใหม่กับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร

3.1 ความซับซ้อนด้านการดำรงชีพของชุมชนเกษตร-อุตสาหกรรมในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท

ชุมชนบ้านกลางพัฒนาตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลเจดีย์แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ อยู่ห่างจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ประมาณ 20 กว่ากิโลเมตร บนถนนลาดยางสายเชียงใหม่-พร้าว การเดินทางไปมาของชาวบ้านระหว่างชุมชนกับตัวจังหวัดเชียงใหม่เป็นไปอย่างสะดวก อิทธิพลของความเป็นเมืองและความเจริญจากเมืองขยายตัวเคลื่อนเข้าสู่ชุมชนตามถนนสายนี้ โดยเฉพาะการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมเกษตรและบริษัทธุรกิจการเกษตรที่เข้ามาตั้งโรงงานในพื้นที่ อันเป็นผลมาจากการที่รัฐบาลเน้นการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ทำให้เกิดการกระจายตัวของอุตสาหกรรมสู่ภูมิภาค เกิดโครงการใหม่ๆ ในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน โดยนักธุรกิจต่างชาติและได้รับสิทธิพิเศษในการลงทุนจากรัฐบาลไทย จนเกิดโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรมากมายในเชียงใหม่และลำพูน (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2535: 65)

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 7 รัฐบาลมีนโยบายการกระจายรายได้และการพัฒนาไปสู่ภูมิภาคและชนบทมากขึ้น ในส่วนของกระทรวงอุตสาหกรรมได้กำหนดนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมรายสาขา ใน 6 อุตสาหกรรมกลุ่มเป้าหมาย หนึ่งในนั้นคือ อุตสาหกรรมการเกษตร และเน้นการกระจายอุตสาหกรรมเหล่านี้สู่ต่างจังหวัด กลุ่มจังหวัดเป้าหมายทั้งประเทศ 9 จังหวัด ในภาคเหนือ ประกอบด้วย เชียงใหม่ พะเยา ลำพูน และนครสวรรค์ ปัจจุบันอุตสาหกรรมผัก-ผลไม้แปรรูปกลายเป็นอุตสาหกรรมการเกษตรที่มีความสำคัญต่อภาคเหนือ ทั้งนี้เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลในการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค เป็นอุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น ช่วยสร้างงานและกระจายรายได้สู่ชนบท จังหวัดที่ประสบความสำเร็จในการส่งเสริมอุตสาหกรรมดังกล่าวมากที่สุดในภาคเหนือคือ เชียงใหม่ ในอำเภอต่างๆ จะมีโรงงานเหล่านี้กระจายตัวตั้งอยู่ โรงงานเหล่านี้จะรับซื้อวัตถุดิบ ผัก ผลไม้จากอำเภอต่างๆ ของเชียงใหม่และจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น ลำพูน ลำปาง และเชียงราย เนื่องจากในการผลิตต้องการวัตถุดิบสดใหม่ มีคุณภาพและได้มาตรฐาน และช่วยลดต้นทุนค่าขนส่งด้วย (อารี วิบูลย์พงศ์ และทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์, 2538: 16)

ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย เป็นพื้นที่หนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ที่มีโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตการเกษตรตั้งอยู่ 3 โรงงาน บริษัทธุรกิจการเกษตรผลิตเมล็ดพันธุ์ 1 บริษัท บริษัทผลิตเห็ดส่งออก 1 บริษัท โรงเก็บพืชผลการเกษตร (ห้องเย็น) 6 แห่ง ร้านจำหน่ายปัจจัยการผลิตการเกษตร 6 แห่ง และสถานที่รับซื้อข้าวของเอกชน (ท่าข้าว) 1 แห่ง โรงงานและบริษัทธุรกิจเกษตรเหล่านี้ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมถนนสายเชียงใหม่-พร้าว ผลจากการขยายตัวเข้ามาของอุตสาหกรรมเกษตรในชุมชน ทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งปรับตัวเองออกจากภาคเกษตรไปทำงานเป็นพนักงานหรือลูกจ้างในโรงงานเหล่านั้น ขณะเดียวกันก็มีชาวบ้านจากต่างอำเภอและต่างจังหวัดเข้ามาทำงานในโรงงานเหล่านี้ด้วย ชาวบ้านบางรายที่มีเงินทุนก็จะสร้างหอพักให้คนงานต่างถิ่นเช่า ในเขตตำบลแม่แฝกใหม่ จนทำให้มีการสร้างหอพักสำหรับคนงานขึ้นหลายสิบหอกระจายอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ รวมทั้งในพื้นที่บ้านกลางพัฒนา

การเกิดขึ้นของกลุ่มคนงานมีเงินเดือนทั้งที่เป็นชาวบ้านในตำบลแม่แฝกใหม่และคนงานที่มาเช่าหอพักอยู่ในชุมชน รวมถึงคนงานจากอำเภอใกล้เคียงที่เดินทางมาทำงานแบบไปกลับ ทำให้เกิดการขยายตัวด้านพาณิชยกรรมในพื้นที่แห่งนี้เพิ่มขึ้น ขณะที่ตลาดเจดีย์แม่ครัวมีความคึกคักและขยายตัวเพิ่มขึ้นทั้งในด้านสถานที่ ผู้เช่าค้าและลูกค้า จากเดิมที่มีลูกค้าคือชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก กว่าจะมีเงินจับจ่ายใช้สอยได้ก็ต้องเมื่อขายผลผลิตแล้ว ขณะที่ผู้ค้าในตลาดก็มีจำนวนเพิ่มขึ้น ทั้งผู้ค้าที่เป็นคนในชุมชนและคนต่างถิ่นที่มาเช่าหอพักในชุมชนแล้วทำการค้าในตลาด เรียกได้ว่าตลาดเจดีย์แม่ครัวกลายเป็นศูนย์กลางการค้าของตำบลเลยทีเดียว โดยเฉพาะในช่วงเย็นหลังเลิกงานจะมีชาวบ้านแต่งชุดคนงานออกมาจับจ่ายซื้อสินค้าและข้าวปลาอาหารกันเป็นจำนวนมาก ขณะที่พ่อค้าต่างถิ่นมีตั้งแต่ชาวเขาที่นำของป่ามาขาย จนถึงคนจากภาคใต้ที่มาขายข้าวแกง

นอกจากนี้การขยายตัวด้านพาณิชยกรรมทำให้บ้านเจดีย์แม่ครัวซึ่งตั้งอยู่ติดกับถนนสายเชียงใหม่-พร้าว มีการเปิดร้านค้าต่างๆ เพื่อจำหน่ายสินค้าและบริการต่างๆ คล้ายชุมชนเมือง สังเกตได้จากจำนวนร้านค้าขนาดใหญ่ ที่ตั้งอยู่ในชุมชนเป็นจำนวนมาก ได้แก่ ร้านจำหน่ายรถจักรยานยนต์ใหม่เอี่ยมและรถยนต์มือสอง ร้านซ่อมรถยนต์และรถจักรยานยนต์ ร้านจำหน่ายเครื่องใช้ไฟฟ้า ร้านขายของชำที่มีอยู่หลายสิบร้าน ร้านสะดวกซื้อ (7-11) ที่เปิดตลอด 24 ชั่วโมง ตลาดสดขนาดใหญ่ที่รวมทั้งอาหารสด อาหารแห้งและสินค้าอุปโภคบริโภค ร้านจำหน่ายวัสดุก่อสร้าง ธนาคาร ร้านคาราโอเกะ ร้านเสริมสวย ร้านขายยา คลินิกรักษาโรค ร้านอินเตอร์เน็ต และร้านอาหารตามสั่งและร้านก๋วยเตี๋ยว รวมถึงร้านอาหารสำหรับคนที่นิยมกินข้าวนอกบ้านที่ตั้งกระจายตัวไปตามแนวถนน ชาวบ้านจากบ้านกลางพัฒนา (ตั้งอยู่ติดกับบ้านเจดีย์แม่ครัว) สามารถเดินทางเข้าถึงร้านเหล่านี้ได้อย่างสะดวกทั้งด้วยรถจักรยานยนต์ รถยนต์หรือแม้แต่จักรยาน มีระยะการเดินทางไม่ถึง 2 กิโลเมตร

การขยายตัวของอุตสาหกรรมเกษตรและการพาณิชยกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน ส่งผลอย่างชัดเจนต่อรายได้และการบริโภคของคนในชุมชน โดยเฉพาะในกลุ่มชาวบ้านที่ทำงานในโรงงานหรือบริษัทธุรกิจการเกษตร ขณะที่ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมก็มีการปรับตัวในการบริโภคเช่นเดียวกับคนงานมีเงินเดือน สังกัดได้จากการซื้ออาหารถุงในตลาดไปรับประทานในครอบครัวและการมีเครื่องอุปโภคบริโภคและเครื่องอำนวยความสะดวกไม่ต่างจากคนอาชีพอื่นๆ ในชุมชน สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชนที่มีรสนิยมในการบริโภคคล้ายคนในเมืองมากขึ้น ผู้คนมีอาชีพหลากหลายมากขึ้น และมีคนต่างถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยร่วมกับคนในชุมชนมากขึ้น ชุมชนแห่งนี้มิใช่ชุมชนเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียวแต่ยังมีลักษณะของความเป็นอุตสาหกรรมและความเป็นเมืองร่วมอยู่ด้วย อาจกล่าวได้ว่าชุมชนนี้กำลังอยู่ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่กลายเป็นพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท

กระบวนการที่เกิดขึ้นในตำบลแม่แฝกใหม่นี้ ชี้ให้เห็นว่าชนบทมิใช่สังคมเกษตรที่มีเสถียรภาพและหยุดนิ่งตายตัว มีความเป็นหนึ่งเดียว ชิดติดอยู่กับพื้นที่ท้องถิ่นและแยกขาดจากความเป็นเมือง แต่มีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมในเชิงกระบวนการที่มีความเป็นพลวัต ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชนบทจึงไม่ใช่เพียงการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างเชิงพื้นที่ แต่ยังสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมต่างๆ เช่น โครงสร้างการผลิต โครงสร้างการจัดการทรัพยากรและแรงงาน เป็นต้น และเกี่ยวข้องกับการกระทำของผู้กระทำต่างๆ ซึ่งอาจทำให้เกิดทั้งการประสานประโยชน์และความขัดแย้งในท้องถิ่น ทั้งนี้พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของชนบทไม่ได้ปิดและมีความกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวอีกต่อไป แต่ได้เชื่อมโยงเข้ากับกระบวนการต่างๆ ในสังคม เช่น กระบวนการทำให้กลายเป็นเมือง กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมของรัฐและทุน เป็นต้น อย่างไรก็ตามกระบวนการเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมเชิงพื้นที่ (Spatial Unevenness) ในการจัดความสัมพันธ์ใหม่ที่เกิดขึ้นในชนบท อันนำไปสู่ความลักลั่นและระบบความสัมพันธ์หลายอย่างซ้อนกันอยู่ การปรับเปลี่ยนโครงสร้างเป็นการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของความสัมพันธ์ที่มีลักษณะหลายอย่างซ้อนทับกัน พื้นที่ชนบทมีการผลิตความหมายใหม่อยู่ตลอด โดยที่ชนบทกับเมืองก็กระบวนการเชื่อมเข้าหากันอย่างต่อเนื่อง (Newby, 1989 : 209-215)

สำหรับชุมชนบ้านกลางพัฒนา แม้ว่าจะถูกดึงเข้าสู่กระบวนการกลายเป็นพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบทแต่ชุมชนแห่งนี้ก็ยังมีลักษณะสำคัญบางประการที่จะยังคงความเป็นชนบทไปอีกระยะอย่างน้อยในหนึ่งชั่วอายุคน (รุ่นพ่อแม่ปัจจุบัน) ลักษณะสำคัญเหล่านั้น ได้แก่ ประการแรก การที่ชุมชนมีลักษณะทางกายภาพที่เหมาะสมกับการทำเกษตรกรรม ชุมชนแห่งนี้มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มอันอุดมสมบูรณ์ ริมฝั่งแม่น้ำปิงทางทิศตะวันออก พื้นที่การเกษตรของชุมชนได้รับน้ำชลประทานจากโครงการชลประทานแม่แฝก คลองซอย 5 ทำให้มีน้ำเพียงพอสำหรับการเพาะปลูกตลอดปี หมู่บ้านมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 673 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 277 ไร่ ผืนดินส่วนใหญ่

เป็นดินร่วนปนทราย และถูกไถปรับให้ราบเสมอกันในลักษณะของ “ที่นา” เหมาะสำหรับการปลูกข้าว พืชสวนและพืชไร่อายุสั้น พื้นที่การเกษตรของชุมชนถือได้ว่าเป็นความอุดมสมบูรณ์ที่สุดในตำบลแม่แฝกใหม่ หรืออาจกล่าวได้ว่าอุดมสมบูรณ์ที่สุดในเชียงใหม่ก็ว่าได้ ทำให้พื้นที่แห่งนี้มีศักยภาพทางการผลิตในภาคการเกษตรสูง โดยเฉพาะในการผลิตเชิงพาณิชย์

ประการที่สอง การยึดโยงคนในชุมชนด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมตามวัฒนธรรมคนท้องถิ่นภาคเหนือและสร้างขึ้นใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ความสัมพันธ์ทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่ ได้แก่ การจัดการองค์การเกษตรหลากหลายกลุ่ม อันเนื่องมาจากความหลากหลายในการทำการเกษตรของคนในตำบลแม่แฝกใหม่ องค์การเหล่านี้ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการส่งเสริมของหน่วยงานรัฐและความต้องการของคนในชุมชน ทั้งนี้เพื่อช่วยเหลือกันในด้านปัจจัยการผลิต การตลาดและในด้านความรู้เกี่ยวกับการเพาะปลูก กลุ่มเกษตรกรดังกล่าวมีดังนี้ กลุ่มเกษตรกรทำไร่แม่แฝกใหม่ กลุ่มเกษตรกรทำสวนแม่แฝกใหม่ กลุ่มเกษตรกรทำนาแม่แฝกใหม่ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มเกษตรกรทฤษฎีใหม่ กลุ่มแปรรูปผลผลิตการเกษตร และกลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อ ครอบวงจร และยังมีศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลแม่แฝกใหม่ ที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งร่วมกันระหว่างหน่วยงานรัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและชาวบ้าน เพื่อเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านการเกษตรสำหรับชาวบ้าน

นอกจากกลุ่มทางด้านการเกษตรแล้วในชุมชนยังมีกลุ่มและองค์กรที่สำคัญ คือ กลุ่มแม่บ้านที่มีการก่อตั้งอย่างเป็นทางการและอิงอยู่กับความเป็นผู้หญิงในชุมชน ที่ต้องดูแลเรื่องการบ้านการเรือนของหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้านเป็นกลุ่มที่มีบทบาทเด่นในการทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เช่น การจัดฉลองงานวัด งานกีฬาเทศบาลตำบล งานต้อนรับแขกสำคัญของชุมชน งานศพ งานบวช งานแต่ง เป็นต้น กลุ่มแม่บ้านจะเป็นตัวหลักในการจัดการงานตั้งแต่ขั้นเตรียมงานจนถึงการเก็บกวาดทำความสะอาดหลังงานเสร็จ กลุ่มฌาปนกิจกิจศพก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการตั้งแต่ปี 2518 มีสมาชิกเฉพาะคนในตำบลแม่แฝกใหม่เท่านั้น สมาชิกต้องเสียค่าธรรมเนียมแรกเข้าครอบครัวละ 100 บาท และจ่ายค่าศพล่วงหน้า 20 บาทต่อศพ ถ้าสมาชิกในครอบครัวของกลุ่มฌาปนกิจกิจเสียชีวิต สมาชิกจะได้เงินช่วยค่าทำศพประมาณ 26,000 บาท การดำเนินการของกลุ่มฌาปนกิจกิจเป็นเหมือนสวัสดิการช่วยเหลือคนในชุมชนเมื่อยามมีคนในครอบครัวเสียชีวิต

กลุ่มทางสังคมตามวัฒนธรรมล้านนาที่ยังคงอยู่ในสังคมชาวภาคเหนือที่สำคัญอีกกลุ่มคือ กลุ่มเหมืองฝาย แต่ก็มีมีการปรับตัวเข้ากับการจัดการชลประทานของรัฐ มีการจัดระบบเหมืองฝายของชุมชนร่วมกับหน่วยงานชลประทานของรัฐ เพื่อจัดการน้ำสำหรับการเพาะปลูก โดยมีการคัดเลือกหัวหน้า คือ แก่ฝาย ทำหน้าที่ในการดูแลและจัดสรรน้ำแก่เกษตรกรสมาชิกในชุมชน ถ้าเหมืองชลประทานที่สำคัญในชุมชนคือ ลำเหมืองคลองซอยที่ 15 ฝั่งขวา แยกมาจากโครงการชลประทานแม่แฝกที่รับน้ำจากเขื่อนแม่งัด อำเภอมะเข่ จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากเก่าฝายแล้วยังมี

ผู้ช่วยแก่ฝ่ายอีก 4 คน ทำหน้าที่ช่วยประสานงานในกิจกรรมเกี่ยวกับการดูแลเหมืองฝายให้ชาวบ้านทราบ เช่น การขุดลอกเหมืองฝาย ซึ่งจะทำทุกปี โดยการกำหนดหลักเกณฑ์ว่า เกษตรกรที่มีที่นา 1 ไร่ ต้องขุดลอกเหมืองฝาย 3 ไร่ หากเกษตรกรไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้จะถูกปรับในอัตราไร่ละ 100 บาท หรือตามความเหมาะสม ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงตามแต่ที่จะตกลงกันในแต่ละครั้ง นอกจากนี้ในแต่ละปี ผู้ช่วยแก่ฝ่ายต้องทำหน้าที่เก็บค่าน้ำจากเกษตรกรส่งให้หน่วยงานชลประทาน หลังเกษตรกรทำนาเสร็จแล้ว โดยเกษตรกรต้องจ่ายค่าน้ำชลประทานในอัตราไร่ละ 30 บาทต่อปี

สำหรับโครงสร้างทางสังคมของผู้คนในชุมชนบ้านกลางพัฒนานั้น มีรูปแบบความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติเป็นแกนหลักในการยึดเหนี่ยวผู้คนในชุมชน ทั้งนี้เพราะ ในช่วงของการตั้งถิ่นฐาน กลุ่มครัวเรือนที่เข้ามาบุกเบิกพื้นที่ได้กลุ่มแรกๆ จะไปชักชวนญาติพี่น้องจากถิ่นเดิมให้ย้ายครัวเรือนมาอยู่ด้วย การตั้งชุมชนจากการรวมกลุ่มเครือญาติมาบุกเบิกที่ดินทำกินด้วยกัน ทำให้ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติมีความสำคัญมาก มีการนับถือความสัมพันธ์ระหว่างสายญาติที่สืบเชื้อสายปู่ ย่า ตา ยาย และบรรพบุรุษเดียวกัน สมาชิกของกลุ่มเครือญาติในแต่ละตระกูลจะมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันบ้างตามสมควร แต่ปัจจุบันการช่วยเหลือกันในด้านแรงงานไม่เข้มข้นเท่ากับในอดีตที่มีการผลิตแบบยังชีพ การช่วยเหลือกันด้านแรงงานแบบเอามื้อเอววันลดลงไปมาก แต่ก็ยังมีการช่วยเหลือบ้างในกรณีที่ต้องการแรงงานไม่มากนัก นอกจากนี้ยังมีการช่วยเหลือกันทางสังคมในงานประเพณีพิธีการต่างๆ ในชุมชน เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน และงานศพ เป็นต้น กลุ่มเครือญาติมีบทบาทสำคัญในการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมระหว่างกัน ประเพณีและพิธีกรรมที่ช่วยเชื่อมประสานความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ คือ ประเพณีการถือผี การรณรงค์ห้าวันวันสงกรานต์ และการแต่งงาน เป็นต้น โดยเฉพาะการแต่งงานทำให้เกิดการประสานความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเครือญาติต่างๆ ในชุมชนเข้าด้วยกัน ส่งผลให้ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติของผู้คนในชุมชนแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น คนในชุมชนถือว่า เมื่อมีการแต่งงานกัน ญาติแต่ละฝ่ายก็จะเป็นเสมือนญาติฝ่ายเดียวกัน การแต่งงานทำให้ความเป็นเครือญาติขยายกว้างยิ่งขึ้น

ประการที่สาม ชาวบ้านชุมชนบ้านกลางพัฒนาส่วนใหญ่ยังมีสำนึกว่าตนเองเป็นคนชนบท และคิดว่าชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนเกษตรกรรม จากรายงานแผนพัฒนาหมู่บ้านปี 2554 ซึ่งจัดทำโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน ให้ข้อมูลว่า จำนวนครัวเรือนบ้านกลางพัฒนา ณ ปัจจุบันมีทั้งสิ้น 115 ครัวเรือน ประชากร 380 คน ชาย 176 คนและหญิง 204 คน ประชากรร้อยละ 70 (69 ครัวเรือน) มีอาชีพเกษตรกรรม อีกร้อยละ 20 (18 ครัวเรือน) ประกอบอาชีพรับจ้าง/ทำงานในโรงงานหรือฟาร์มของบริษัท นอกจากนี้ประกอบอาชีพค้าขายร้อยละ 5 และอาชีพรับราชการร้อยละ 5 ข้อมูลนี้ สะท้อนถึงความคิดของชาวบ้านที่ยังเห็นว่าคนส่วนใหญ่ของชุมชนมีอาชีพเกษตรกรรม แสดงนัยถึงการจัดวางความเป็นชุมชนไว้กับชนบทและภาคการเกษตร

แม้ว่าจากการเก็บข้อมูลของผู้ศึกษาจะพบว่า อาชีพและรายได้ของครัวเรือนบ้านกลางพัฒนา มีความซับซ้อนมาก ครัวเรือนที่ไม่ทำการผลิตในภาคเกษตรกรรมมีร้อยละ 45 ขณะที่ครัวเรือนที่ยังคงทำการผลิตในภาคเกษตรกรรมมีร้อยละ 55 อย่างไรก็ตาม สมาชิกในครัวเรือนที่ยังทำการผลิตในภาคการเกษตรส่วนใหญ่มีการทำงานรับจ้างทั้งในและนอกภาคเกษตรกรรมด้วย เพื่อสร้างรายได้เสริม และในหลายครัวเรือนที่ระบุว่าประกอบอาชีพเกษตรกรรม สมาชิกครัวเรือนรุ่นลูกยังทำงานในโรงงานหรือบริษัทด้วย ส่วนสำนึกความเป็นชุมชนการเกษตรยังคงมีเข้มข้นในคนรุ่นพ่อแม่และปู่ย่าตายาย และคนกลุ่มนี้เป็นผู้มีบทบาทหลักในการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนท่ามกลางกระบวนการปรับเปลี่ยนโครงสร้างชนบทที่กำลังเกิดขึ้น

หากพิจารณาการดำรงชีพของชาวบ้านชุมชนบ้านกลางในด้านกลยุทธ์ของการดำรงชีพ จะเห็นว่าชาวบ้านได้สร้างความหลากหลายในการดำรงชีวิตขึ้นมาท่ามกลางกระบวนการปรับเปลี่ยนโครงสร้างชนบทที่กำลังดำเนินไป ชาวบ้านไม่ได้ทำการผลิตในภาคการเกษตรเพียงอย่างเดียว หากแต่ทำงานต่างๆ อย่างหลากหลาย โดยไม่ได้เป็นเพียงความต้องการแสวงหารายได้จากหลายทางเท่านั้น แต่หมายถึงการมีทางเลือกในการสร้างมาตรฐานการดำรงชีวิตในแบบที่ดีที่สุด กลยุทธ์ในการดำรงชีพของชาวบ้านเป็นการปรับปรุงความกินดีอยู่ดีหรือคุณภาพชีวิตของสมาชิกในครอบครัวให้ดีขึ้นด้วย (Brown et. all, 2006)

“บ้านนี้บ่มีคนจน ทำนั่นทำนี่ไปก็พออยู่ได้ บ่อจน” ลูกดีเกษตรกรเช่าที่ดินและแรงงานรับจ้างทั่วไป สะท้อนให้ผู้ศึกษาฟังถึงฐานะทางเศรษฐกิจของผู้คนในชุมชน ขณะที่พ่อหลวงและแม่หลวงก็ยืนยันเช่นเดียวกับคำกล่าวของลูกดี “บ้านนี้ คนทุกข์แต่ๆ บ่มี จะมีก็แต่คนที่บ่ขยัน ยะ แค่นั้น เป็นก็พอแล้ว” คำกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นการนิยามตนเองและความเป็นชุมชนของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี สะท้อนให้เห็นความคิดเรื่อง “ความเป็นคนจนกับงาน” ของชาวบ้าน ชุมชนบ้านกลางพัฒนาได้เปลี่ยนผ่านจากการเป็นชุมชนผลิตเพื่อยังชีพมาสู่การเป็นชุมชนเกษตรกรรมเพื่อการค้าและในปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตไปสู่ระบบอุตสาหกรรม-เกษตร จนทำให้เกิดลักษณะผสมระหว่างความเป็นชุมชนเกษตรกรรมกับชุมชนอุตสาหกรรม-เมือง สถานะเหล่านี้ทำให้เกิดลักษณะงานที่หลากหลายขึ้นในชุมชน ทั้งงานในไร่ นา ที่มีการเพาะปลูกตลอดปี งานในโรงงานหรือบริษัทธุรกิจการเกษตร และงานรับจ้างทั่วไป จากการศึกษาพบว่ากลยุทธ์การดำรงชีพของชาวบ้านกลางพัฒนาในปัจจุบันอาจจำแนกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ๆ ตามอาชีพและรายได้ ได้แก่ กลุ่มแรงงานรับจ้าง กลุ่มเกษตรกร กลุ่มพนักงานเงินเดือน และกลุ่มค้าขายและบริการ กลุ่มชาวบ้านเหล่านี้มีการดำรงชีพในส่วนอาชีพและรายได้ดังนี้

กลุ่มแรงงานรับจ้าง คือ กลุ่มชาวบ้านที่ส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง และไม่เข้าทำงานเป็นลูกจ้างประจำในโรงงานหรือบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร เน้นการทำงานรับจ้างทั่วไปในชุมชน ส่วนใหญ่จบการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษา มีอายุ 40 ปีขึ้นไป แต่ก็สามารถมีงานทำใน

ชุมชนได้ตลอดทั้งปี ซึ่งหมายถึงการมีรายได้พอใช้จ่ายใช้สอยไม่ขาดแคลน มีรายได้จากการทำงานรับจ้างทั้งในและนอกภาคเกษตรกรรม โดยได้รับค่าจ้างประมาณวันละ 150 – 300 บาท/วัน ขึ้นอยู่กับลักษณะงานและการจ้างงาน ในชุมชนมีการจ้างงานทั้งแบบรายวันและจ้างเหมา การจ้างเหมาจะทำในงานเพาะปลูกที่ต้องการแรงงานมากและใช้แรงงานเข้มข้น เช่น การดำนา การปลูกและเก็บเกี่ยวมันฝรั่ง เป็นต้น กลุ่มแรงงานรับจ้างมักจะรวมกลุ่มกันรับงานแบบจ้างเหมา ซึ่งจะมีรายได้ต่อวันสูงกว่าการจ้างรายวัน เช่น รับจ้างเหมาเก็บเกี่ยวมันฝรั่งไร่ละ 1,500 บาท ถ้าใช้แรงงาน 5 คน เก็บเกี่ยวเสร็จในหนึ่งวันก็จะได้ค่าตอบแทน 300 บาท/วัน สำหรับการจ้างงานในภาคการเกษตรแม้ไม่ได้มีทุกวันแต่ก็มีงานทำทุกเดือน ทั้งนี้เพราะพื้นที่ส่วนนี้มีการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจตลอดทั้งปี ในหนึ่งปีมีการเพาะปลูกพืชถึง 3 รอบ ขณะที่งานนอกภาคเกษตรก็มีทั้งงานที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมเกษตร เช่น การทำงานในห้องเย็น งานในฟาร์มเลศพันธุ์ งานในโรงเห็ดและโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรต่างๆ ที่มีอยู่หลายโรงงาน นอกจากนี้ยังมีงานรับจ้างทั่วไปในชุมชน เช่น เก็บไข่ไก่ ทำความสะอาดบ้าน รับซักรีด หรืองานในหมู่บ้านจัดสรรที่ตั้งเรียงรายกันตามแนวถนนสายเชียงใหม่-แม่โจ้-พร้าว การเกิดขึ้นของ “งาน” ที่หลากหลายเหล่านี้เป็นผลมาจากการปรับโครงสร้างชนบทที่เกิดจากการขยายตัวของความเป็นเมืองและการกระจายอุตสาหกรรมสู่ชนบท และการผลิตพืชเศรษฐกิจในภาคการเกษตรที่ต้องการแรงงานมากขึ้นนั่นเอง

กลุ่มพนักงานเงินเดือน คือกลุ่มชาวบ้านที่ทำงานประจำมีเงินเดือนแน่นอน ชาวบ้านกลุ่มนี้มีอาชีพที่หลากหลายพอสมควร นับตั้งแต่กลุ่มคนที่เป็ “คนงาน” ในโรงงานหรือบริษัทธุรกิจการเกษตร เช่น บริษัทสหฟาร์มเห็ด ฟาร์มเลศพันธุ์และโรงงานผักผลไม้กระป๋องสันติภาพส่วนใหญ่เป็นคนวัยอายุ 30 ปีขึ้นไปและจบการศึกษาดั้งแต่ระดับประถมศึกษา ถึงระดับมัธยมศึกษา และระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) คนกลุ่มนี้เมื่อทำงานในโรงงานหรือบริษัทต่อเนื่องหลายปีก็มีโอกาสเลื่อนขั้นเป็น “พนักงาน” สำหรับกลุ่ม “พนักงาน” โรงงานหรือบริษัท ส่วนใหญ่เป็นคนวัยหนุ่มสาว (อายุไม่เกิน 40 ปี) สำเร็จการศึกษาดั้งแต่ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง(ปวส.) ถึงปริญญาโท ทำงานทั้งในโรงงานหรือบริษัทในเขตตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย ในตัวเมืองเชียงใหม่และที่กรุงเทพฯ และกลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มรับราชการ ซึ่งถือว่าเป็นคนในชุมชนกลุ่มแรกๆ ที่ทำงานแบบมีเงินเดือนประจำ ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพจนถึงปริญญาตรี ซึ่งมีบทบาทหน้าที่เป็นทั้งเจ้าหน้าที่เกษตร เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ตำรวจ ครู พยาบาล และเภสัชกร

กลุ่มค้าขายและบริการ คือ กลุ่มชาวบ้านที่ดำรงชีพด้วยการค้าขายและบริการ นับว่าเป็นกลุ่มอาชีพที่เกิดขึ้นหลังการขยายตัวด้านพาณิชยกรรมในชุมชน ทั้งในส่วนของการค้าขายในตลาดเจดีย์แม่ครัว การเปิดร้านขายของใช้สอยเบ็ดเตล็ด และร้านขายก๋วยเตี๋ยวในหมู่บ้าน เป็นต้น รวมถึงการเกิดขึ้นของ “งาน” นอกภาคการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการแก่คนในชุมชน เช่น งานรับจ้างซักรีด ร้านเสริมสวย รับจ้างทำเหล็กคัดมุ้งลวด และร้านซ่อมรถ เป็นต้น ชาวบ้านผู้หญิง

อายุ 50 ปีขึ้นไปส่วนใหญ่จะดำรงชีพด้วยการค้าขาย ซึ่งเป็นการถอยตัวเองออกจากการผลิตในภาคการเกษตร

กลุ่มเกษตรกร คือ ชาวบ้านส่วนใหญ่ของหมู่บ้านที่ยังคงทำการผลิตในภาคเกษตรกรรม เมื่อพิจารณาในภาพรวมของเกษตรกรบ้านกลางพัฒนาพบว่า เกษตรกรมีพื้นที่ดินทำกินเป็นของตนเอง และมีบางส่วนเช่าที่ดินเพื่อการเพาะปลูก จากข้อมูลการถือครองที่ดินทำกินของชาวบ้านในชุมชนบ้านกลางพัฒนา พบว่าชาวบ้านเป็นเจ้าของที่ดินเองประมาณร้อยละ 68 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด อีกประมาณร้อยละ 32 ของพื้นที่การเกษตรทั้งหมด เป็นที่ดินเช่า เมื่อพิจารณาขนาดการถือครองที่ดินในชุมชนพบว่าเกษตรกรมี การถือครองที่ดินมากที่สุดครอบครัวละประมาณ 30 ไร่ และถือครองที่ดินน้อยสุดประมาณ 1-2 ไร่ ขนาดการถือครองที่ดินเฉลี่ยของเกษตรกรโดยประมาณคือ 3-4 ไร่ เมื่อพิจารณาขนาดการถือครองที่ดินของเกษตรกรกับความหลากหลายของกิจกรรมทางการผลิต พบว่าชุมชนแห่งนี้มีการใช้พื้นที่เพื่อปลูกพืชเชิงพาณิชย์เข้มข้นมาก เนื่องจากเกษตรกรมีพื้นที่ในความครอบครองน้อยต้องใช้พื้นที่ปลูกพืชหมุนเวียนหลายชนิดซ้ำบนพื้นที่เดิม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่นา ขณะที่เกษตรกรบางรายมีการเช่าที่ดินก็จะใช้ที่ดินนั้นปลูกพืชอย่างเข้มข้นเช่นกันเพื่อจะได้มีรายได้จากการปลูกพืชหลากหลายชนิดมาเป็นค่าเช่าที่ดิน ปัจจุบันอัตราค่าเช่าที่ดินในชุมชนคิดเป็นเงินสดประมาณ 2,500-3,000 บาทต่อไร่ต่อปี ขณะที่เกษตรกรบางรายได้เปลี่ยนการใช้ที่ดินไปสู่การเลี้ยงสัตว์ที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูงกว่าการปลูกพืช เช่น การเลี้ยงไก่ไข่ การเลี้ยงปลาในบ่อดิน และการเลี้ยงวัวนม เป็นต้น การทำเกษตรเชิงพาณิชย์อย่างเข้มข้นทำให้เกษตรกรต้องใช้ทุนการผลิตสูง ทั้งในส่วนของการจ้างแรงงาน การใช้เครื่องจักรกลการเกษตร การใช้ปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ทั้งนี้เพื่อแข่งกับเวลาในการผลิตให้ทันกับความต้องการของตลาดและทันกับสภาพดินฟ้าอากาศในแต่ละฤดูกาล

ชุมชนบ้านกลางพัฒนามีความอุดมสมบูรณ์ของดินและมีน้ำชลประทานเพียงพอต่อการเพาะปลูกได้ตลอดทั้งปี ชาวบ้านสามารถปลูกพืชได้หลากหลายชนิด การผลิตพืชหลักของชุมชนในหนึ่งรอบปีมี 3 ชนิด มีทั้งการปลูกข้าวเพื่อการยังชีพและขาย ระหว่างเดือนมิถุนายนถึงกลางเดือนพฤศจิกายน การปลูกมันฝรั่งพันธุ์แอตแลนติกสำหรับส่งโรงงานและพันธุ์สปูนดำสำหรับบริโภค สดจะทำการหลังการทำนาปีในช่วงกลางเดือนพฤศจิกายนถึงต้นเดือนมีนาคม ซึ่งเป็นช่วงที่อากาศหนาวเย็นเหมาะสมกับการผลิต และระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม เกษตรกรจะปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ เช่น ข้าวนาปรัง ข้าวโพดหวานส่งโรงงาน และผักต่างๆ บางรายอาจปลูกดอกเบญจมาศหลังการทำนาปีหรือหลังการปลูกมันฝรั่ง การปลูกพืชเหล่านี้จะทำในพื้นที่ราบหรือที่นาเป็นหลัก นอกจากนั้นในที่ดอนมีการปลูกลำไยพันธุ์อู๊ดอ และปลูกมะม่วงพันธุ์โชคอนันต์และพันธุ์หนังกลางวัน เป็นต้น

เกษตรกรชุมชนบ้านกลางพัฒนามีกลยุทธ์ในการจัดการที่ดินสำหรับการผลิตพืชและสัตว์อย่างหลากหลาย กล่าว คือ ในครัวเรือนเกษตรกรหนึ่ง ถ้ามีพื้นที่ทำการผลิตพืชอย่างน้อย 3 ชนิดต่อปี เช่น ข้าว มันฝรั่ง ข้าวโพด และหากมีที่ดินทั้งในบริเวณบ้านและที่สวนก็จะทำการปลูกไม้ผล เช่น ลำไย ซึ่งมีขนาดสวนไม้ผลตั้งแต่ 1 งานจนถึง 11 ไร่ และหากเกษตรกรรายใดมีเงินลงทุนมากก็อาจจะลงทุนในการเลี้ยงไก่ไข่ วัวนม หรือเลี้ยงปลาเพิ่มเข้ามา การจัดการที่ดินเพื่อการผลิตอันหลากหลายทำให้เกษตรกรมีรายได้เงินสดจากหลายทาง อย่างน้อยที่สุดในครัวเรือนที่ทำการผลิตบนที่นา ก็จะมีรายได้จากการขายข้าว ขายมันฝรั่ง และขายข้าวโพด ในหนึ่งปีจะได้ขายผลผลิต 3 ครั้ง ในรายที่มีสวนลำไยก็จะมีรายได้จากการขายลำไยเป็นเงินก้อนปีละครั้ง สำหรับรายที่มีฟาร์มไก่ไข่หรือฟาร์มวัวนมก็จะมีรายได้รายวันขึ้นกับขนาดของฟาร์ม ส่วนเกษตรกรที่เลี้ยงปลา ก็จะมีรายได้ตามรอบการเลี้ยงปลา เช่น การเลี้ยงปลานิลจะจับได้เมื่อปลาอายุได้ 3-4 เดือน

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มครัวเรือนที่ทำการผลิตในภาคเกษตรกรรมมีประมาณร้อยละ 55 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ครัวเรือนที่ทำการปลูกมันฝรั่งมีประมาณร้อยละ 40 และครัวเรือนที่ทำการผลิตในภาคการเกษตรแต่ไม่ปลูกมันฝรั่งมีประมาณร้อยละ 15 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาบริบททางการผลิตของกลุ่มเกษตรกรที่กล่าวมาข้างต้นประกอบกับมุมมองด้านกลยุทธ์ทางการผลิตพบว่า การเลือกปลูกมันฝรั่งของเกษตรกรในแต่ละปีหรือแต่ละรอบปีการผลิตนั้น ไม่ได้มีความคงที่ตายตัว เกษตรกรบางรายอาจเลือกปลูกมันฝรั่งในปีนี้ แต่ปีหน้าอาจไม่ปลูก แต่เลือกปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นๆ แล้วในปีต่อไปอาจกลับมาปลูกมันฝรั่งอีกก็เป็นได้ ทั้งนี้เนื่องจาก เกษตรกรเลือกใช้การปลูกมันฝรั่งเป็นกลยุทธ์ด้านการผลิตที่สอดคล้องกับกลยุทธ์การค้าเชิงพาณิชย์ ผู้ศึกษาจะอภิปรายประเด็นในหัวข้อ 3.2 และ 3.3

การเกิดขึ้นของกลุ่มอาชีพทั้ง 4 กลุ่มนี้ ส่งผลให้เกิดความแตกต่างด้านฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านในชุมชนบ้านกลางพัฒนา กลุ่มที่ทำงานรับจ้างจะมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่ากลุ่มอื่นๆ เนื่องจากการรับจ้างทั่วไปในหมู่บ้านไม่ได้มีงานต่อเนื่องทุกวัน แต่ชาวบ้านกลุ่มนี้ก็พยายามปรับการค้าเชิงพาณิชย์ด้วยการหาเช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตรเพื่อเดิม และจำกัดรายจ่ายในครัวเรือน ขณะที่กลุ่มค้าขายและบริการส่วนใหญ่มีรายได้ในระดับพอยังชีพพอใช้จ่าย เนื่องจากการค้ามีขนาดเล็ก ฐานลูกค้ามีจำกัดและไม่สามารถสะสมทุนขยายกิจการได้มากกว่านี้ สำหรับกลุ่มพนักงานเงินเดือนค่อนข้างจะมีรายได้มั่นคงกว่ากลุ่มอื่นๆ แต่ในกลุ่มนี้ก็มีความแตกต่างเรื่องรายได้ค่อนข้างมาก กล่าวคือมีตั้งแต่ระดับคนงานที่เงินเดือนประมาณเดือนละ 4,000 กว่าบาท (คนงานบริษัทอาหารกระป๋องสันติภาพ) จนถึงพนักงานบริษัทเงินเดือน 50,000 กว่าบาท (พนักงานส่วนตัวแพทย์ในบริษัทธุรกิจเกษตร)

ขณะที่กลุ่มเกษตรกรส่วนใหญ่ถือว่าเป็นกลุ่มที่มีฐานะระดับกลางจนถึงดีมาก เกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าคนอื่นๆ ยังสามารถใช้ที่ดินทำการผลิตพืชเศรษฐกิจเลี้ยงตนเองได้

แม้จะมีรายได้เงินสด ไม่มาก แต่ก็ยังพอทำการผลิตเลี้ยงชีพได้ ขณะที่เกษตรกรที่ฐานะดีมากสามารถปรับตัวเองเข้ากับการเปลี่ยนทางการผลิตได้ดี เช่น กรณีของลุงบุญศรี(อายุ 62 ปี) ที่ครอบครัวเคยเป็นเกษตรกรไร้ที่ดิน ในช่วงที่ย้ายถิ่นฐานเข้ามาในชุมชน แต่ต่อมาสามารถสะสมทุนซื้อที่ดินเป็นของตนเองได้และขยายพื้นที่เพาะปลูกโดยการเช่าที่ดินในเขตอำเภอแม่อาวทำการผลิตมันฝรั่งให้บริษัท มีรายได้ปีละนับล้านบาท หรือกรณีพ่อหลวงศิริก็ได้ปรับที่ดินเป็นฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่มีรายได้เดือนละหลายหมื่นบาท ขณะที่ยังมีรายได้เสริมจากการปลูกข้าว ปลูกมันฝรั่งและข้าวโพด รวมแล้วหลายแสนบาทต่อปี

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านกลางพัฒนาส่งผลกระทบต่อการจัดการแรงงานของเกษตรกรเป็นอย่างมาก เนื่องจากแรงงานส่วนหนึ่งไปทำงานในภาคการผลิตอื่นๆ โดยเฉพาะกลุ่มลูกหลานชาวบ้านที่สำเร็จการศึกษาสูงขึ้น และไม่ยอมกลับมาทำงานในภาคการเกษตร เกษตรกรไร้ที่ดินบางส่วนก็ปรับตัวไปเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร และในฟาร์มของบริษัท เกษตรกรบางรายเปลี่ยนไปค้าขายในตลาด ส่งผลให้ระบบการจัดการแรงงานแบบเดิมคือการเอามือเอารุ่น ไม่สามารถเป็นระบบการจัดการแรงงานหลักได้อีกต่อไป ขณะที่เกษตรกรมีความต้องการแรงงานสำหรับทำการผลิตตลอดปี ทั้งการปลูกข้าวนาปี มันฝรั่ง ข้าวโพดหวาน ข้าวนาปรัง หรือพืชผักต่างๆ เกษตรกรในชุมชนต้องปรับระบบการผลิตมาพึ่งฐานทุนมากขึ้น ทั้งในด้านการจ้างแรงงาน การใช้เครื่องจักรกลเกษตร และการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เพื่อทดแทนการขาดแคลนแรงงาน การปรับการผลิตของเกษตรกรสู่การพึ่งฐานทุนมากขึ้น มีผลทำให้ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรสูงขึ้น จนกลายเป็นแรงกดดันให้เกษตรกรต้องการผลตอบแทนจากการผลิตเพิ่มมากขึ้น ทั้งเพื่อการผลิตและให้เพียงพอสำหรับการบริโภค

ความหลากหลายด้านรายได้และการดำรงชีพของชาวบ้านในชุมชนบ้านกลางพัฒนา สะท้อนให้ความซับซ้อนของกระบวนการการปรับเปลี่ยนโครงสร้างชนบทที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน กล่าวคือ การมีโรงงานอุตสาหกรรมเกษตรมาตั้งในชนบท ทำให้เกิดการจ้างงานในโรงงานอุตสาหกรรม ขณะที่อุตสาหกรรมเกษตร-อาหารก็มีความต้องการสินค้าเกษตรไปใช้ในกระบวนการแปรรูป ทำให้เกษตรกรสามารถปลูกพืชได้หลากหลายชนิด สำหรับการขยายตัวด้านพาณิชยกรรมในชุมชน ทำให้เกิดตลาดสดขนาดใหญ่ขึ้นในชุมชน ส่งผลให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งปรับตัวไปเป็นแม่ค้าในตลาด เมื่อพิจารณากระบวนการที่เกิดขึ้นในภาพรวม ในด้านบวกกระบวนการที่เกิดขึ้นทำให้เกิด “งาน” และ “แหล่งรายได้” ที่หลากหลายในชุมชน เมื่อมีรายได้เพิ่มขึ้นชาวบ้านได้ปรับการดำรงชีพไปสู่การบริโภคแบบคนในเมืองมากขึ้น ขณะที่เกษตรกรก็ได้รับผลในด้านบวกนี้ด้วยเนื่องจากมีตลาดรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้น ทำให้สามารถทำการผลิตได้ตลอดทั้งปี และมีรายได้จากการผลิตหลากหลายชนิด ทำให้เกษตรกรมีความสามารถในการบริโภคได้ไม่ด้อยไปกว่าชาวบ้านกลุ่มอื่นๆ ในชุมชน ชาวบ้านมองว่า “สำหรับคนบ้านกลาง

พัฒนาถ้าขยันก็ไม่อดตาย เพราะมีน้ำดี ดินดี เป็นฐานทรัพยากรรองรับชีวิต” แม้แต่คนที่ไม่มีที่ดินทำกิน ก็ยังสามารถดำรงชีพอยู่ได้จาก “งาน” อันหลากหลายที่เกิดขึ้นในชุมชน

กระบวนการปรับเปลี่ยนโครงสร้างชนบทที่เกิดขึ้นยังก่อให้เกิดผลกระทบที่คาดไม่ถึงตามมา โดยเฉพาะปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตร จากข้อมูลที่ว่ามาข้างต้นชี้ให้เห็นว่า แม้ในช่วงก่อตั้งชุมชน บ้านกลางพัฒนาจะเคยเป็นชุมชนเกษตรกรรมทั้งหมด แต่ปัจจุบัน ชาวบ้านส่วนหนึ่งได้หลุดออกจากพึ่งพารายได้จากภาคเกษตรกรรมไปสู่การพึ่งพารายได้จากภาคการผลิตอื่นๆ จนทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตร การผลิตในภาคการเกษตรต้องพึ่งฐานทุนและเทคโนโลยีสมัยใหม่ จนทำให้ต้นทุนทางการผลิตของเกษตรกรสูงขึ้น ขณะเดียวกับเกษตรกรก็มุ่งหวังว่าการผลิตในแต่ละครั้งจะได้ผลตอบแทนกลับคืนมาคุ้มค่าและมีกำไรมากพอให้สามารถทำการผลิตซ้ำและตอบสนองการบริโภคได้ เพื่อให้มีสถานะทางสังคมไม่ด้อยไปกว่าคนอื่นๆ ในชุมชน สำหรับกลุ่มเกษตรกรที่เลือกทำการผลิตมันฝรั่งเพื่อส่งให้อุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบ เกษตรกรกลุ่มนี้ตระหนักดีว่า การปลูกมันฝรั่งเป็นการผลิตในระบบทุนนิยมที่ต้องมีการลงทุนสูง มีการใช้ทักษะทางการผลิตมาก แม้จะมีตลาดรับซื้อแน่นอน แต่ก็มีราคาไม่สูงตามที่เกษตรกรต้องการ ทำให้เกษตรกรในชุมชนบ้านกลางพัฒนาเลือกที่จะสัมพันธ์กับการปลูกมันฝรั่งในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารแตกต่างกันไป และเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งเหล่านี้ยังคงทำการผลิตต่อไป โดยมีการเลือกปรับสร้างกลยุทธ์การดำรงชีพทั้งในด้านการผลิตและการบริโภคดีังหัวข้อ 3.2 และ 3.3 เพื่อให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ในเงื่อนไขการปรับเปลี่ยนโครงสร้างชนบทสู่ระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารและการที่ต้องดำรงชีพอยู่ในสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท

3.2 ความแตกต่างของเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งกับการเลือกกลยุทธ์การผลิต

การอภิปรายในส่วนนี้เป็นการพิจารณาจำแนกแยกแยะความแตกต่างของเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งในชุมชนบ้านกลางพัฒนากับการเลือกกลยุทธ์การผลิตที่เกี่ยวข้องกับระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร การจำแนกเกษตรกรในครั้งนี้จะจำแนกตามลักษณะการใช้ปัจจัยการผลิตทั้งในส่วนของการใช้แรงงาน การใช้ที่ดิน และการใช้ทุนในการผลิต เมื่อจำแนกความแตกต่างของเกษตรกรได้แล้วจะทำการวิเคราะห์ต่อไปว่ากลุ่มเกษตรกรเหล่านี้มีการเลือกกลยุทธ์ทางการผลิตที่สัมพันธ์กับระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารอย่างไร จากการศึกษาพบว่า สามารถจำแนกความแตกต่างของเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ (1) เกษตรกรกึ่งแรงงาน (3) เกษตรกรผู้ประกอบการ และ (4) เกษตรกรผู้ประกอบการ มีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มเกษตรกรกึ่งแรงงาน เกษตรกรกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่มีที่ดินทำกินน้อยประมาณ 1-3 ไร่ หรือไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ต้องเช่าที่ดินจากชาวบ้านคนอื่นๆ ทั้งใน

หมู่บ้านกลางพัฒนาและในหมู่บ้านใกล้เคียง รายได้จากภาคการเกษตรมีไม่เพียงพอสำหรับการดำรงชีพ ต้องทำงานรับจ้างในชุมชนเพื่อหารายได้เสริม ส่วนใหญ่จะเป็นงานรับจ้างในภาคการเกษตร และอาจมีงานรับจ้างในฟาร์มหรือโรงงานในชุมชนบ้างเป็นครั้งคราว อาจกล่าวได้ว่า เกษตรกรกลุ่มนี้มีลักษณะของความเป็นเกษตรกรรายย่อยผสมกับแรงงานรับจ้าง กรณีกลุ่มเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกินจะเช่าที่ดินเพื่อการผลิตประมาณ 2-3 ไร่ เพื่อให้เหมาะสมกับกำลังแรงงานที่มีอยู่ในครัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่จะมีประมาณ 2 คน เกษตรกรกลุ่มนี้จะใช้ที่ดินเพื่อการผลิตพืชหมุนเวียนตามฤดูกาลและตามความต้องการของตลาด หน้าฝนจะปลูกข้าวนาปี จากนั้นจะปลูกมันฝรั่งพันธุ์โรงงาน เมื่อเก็บเกี่ยวมันฝรั่งจะปลูกข้าวโพดหวานเพื่อส่งโรงงาน เมื่อว่างจากการเพาะปลูก เกษตรกรกลุ่มนี้จะทำงานรับจ้างทั่วไปในชุมชนทั้งรับจ้างในงานภาคการเกษตรและรับจ้างในฟาร์มหรือโรงงานของบริษัทที่ตั้งอยู่ในชุมชน โดยจะเน้นการรับจ้างแบบชั่วคราวหรือการจ้างเหมา

การเกิดขึ้นของเกษตรกรกลุ่มนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่ระบบแลกเปลี่ยนแรงงานแบบเอามือเอววันในชุมชนลดลงเป็นอย่างมาก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงตลาดแรงงานในชุมชนและการทำเกษตรแบบเข้มข้น ขณะที่แรงงานเด็กและวัยรุ่น จนถึงวันหนุ่มสาว ส่วนใหญ่ต้องไปเรียนหนังสือในสถาบันการศึกษา หรือวัยรุ่นสาวที่จบการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายขึ้นไปก็จะทำงานในโรงงานหรือบริษัท แรงงานที่ยังทำงานในภาคเกษตรส่วนใหญ่คือชาวบ้านรุ่นพ่อแม่ อายุ 40 ปีขึ้นไป และจบการศึกษาระดับประถมศึกษา การจ้างงานในภาคการเกษตร มีทั้งลักษณะการจ้างงานรายวันค่าจ้างประมาณวันละ 150-200 บาท และการจ้างเหมาขึ้นกับลักษณะงาน การจ้างเหมาให้ผลตอบแทนแก่แรงงานต่อวันสูงกว่าการจ้างรายวัน และเป็นวิธีการจ้างงานที่แรงงานใช้ต่อรองกับผู้จ้างในช่วงที่ความต้องการแรงงานมีเข้มข้น ขณะที่การจ้างเหมาทำให้การทำงานเสร็จรวดเร็ว จนเกษตรกรมีเวลาไปทำงานอย่างอื่น การเอามือเอววันยังปรากฏอยู่ในเกษตรกรกลุ่มนี้อยู่บ้าง แต่ไม่เข้มข้นเท่าในอดีต ส่วนใหญ่เกษตรกรที่ขาดเงินทุนในการจ้างแรงงาน จะใช้การเอามือเอววันเข้ามาช่วยค้ำแรงงาน แต่การเอามือเอววันก็ทำให้ กลุ่มเกษตรกรกึ่งแรงงานเสียโอกาสในการทำงานรับจ้าง เช่น ลุงดีเล่าให้ฟังว่า “มีคนมาเอามือกว่าสิบคนในช่วงเก็บเกี่ยวมันฝรั่ง จนทำให้ไม่มีเวลาไปทำงานรับจ้าง”

กลยุทธ์การผลิตของเกษตรกรกลุ่มนี้ขึ้นกับการรับจ้างและการผลิตทางการเกษตร ดังเช่นกรณีของลุงดี (อายุ 62 ปี) ครัวเรือนของลุงดีมีสมาชิกในครัวเรือน 3 คน เป็นครัวเรือนไร้ที่ดินทำกิน ลุงดีมีรายได้จากการรับจ้างทั่วไปในชุมชนทั้งในภาคและนอกภาคเกษตรกรรม และการเช่าที่ดินทำเกษตรอีกประมาณ 2 ไร่ 2 งาน โดยทำการปลูกข้าวนาปี มันฝรั่ง และข้าวโพดหวาน มีรายได้จากพืชทั้งสามชนิดรวมกันประมาณแสนกว่าบาทต่อปี(ยังไม่หักต้นทุน) ลุงดีได้ค่าจ้างรายวันประมาณวันละ 150-200 บาท ขึ้นกับประเภทของงาน และสมาชิกในครัวเรือนอีกคน คือ แม่อ่อน (น้องสะใภ้ลุงดี สามีแม่อ่อนเสียชีวิตมาได้หลายปีแล้วแต่ยังอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน แต่อยู่บ้าน

คนละหลัง) มีรายได้จากการทำงานเป็นแม่บ้านในหมู่บ้านจัดสรรแถวแม่โจ้ มีรายได้ประมาณวันละ 300 บาท และรับจ้างซักรีดเสื้อผ้าในหมู่บ้านได้เงินประมาณวันละ 100 บาท

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของเกษตรกรกลุ่มนี้กับระบบการปลูกมันฝรั่งเพื่ออุตสาหกรรมพบว่า เกษตรกรกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเลือกใช้ที่ดินปลูกมันฝรั่งประมาณรายละไม่เกิน 3 ไร่ มีต้นทุนในการเพาะปลูกประมาณไร่ละ 15,000 – 20,000 บาท เกษตรกรกลุ่มนี้เลือกทำการผลิตมันฝรั่งทั้งการปลูกแบบอิสระกับแบบพันธสัญญา ในกรณีการปลูกแบบพันธสัญญาจะไม่ใช้การทำเกษตรพันธสัญญากับบริษัทโดยตรง แต่เป็นการผลิตแบบพันธสัญญากับโบรกเกอร์ โดยเกษตรกรจะไปรับหัวพันธุ์มันฝรั่งและปุ๋ยเคมีจากโบรกเกอร์มาใช้ในการเพาะปลูก สำหรับสารเคมีกำจัดศัตรูพืชเกษตรกรอาจจะรับจากโบรกเกอร์หรือไม่ก็ได้ แต่ส่วนมากเกษตรกรจะไปซื้อหรือรับสินเชื่อกจากร้านขายสารเคมีการเกษตรเอง เพราะในการปลูกมันฝรั่งแต่ละครั้งไม่แน่ว่าจะเกิดโรคแมลงระบาดเมื่อใด เมื่อส่อเค้าว่าจะเกิดโรคระบาดเกษตรกรจะตัดสินใจใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เมื่อได้ผลผลิตแล้วเกษตรกรก็จะขายมันฝรั่งให้บริษัทผ่านโบรกเกอร์ตามราคาที่ตกลงกันได้

เกษตรกรบางส่วนในกลุ่มนี้ที่เลือกทำการปลูกมันฝรั่งแบบพันธสัญญากับโบรกเกอร์ เพราะต้องการได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตคือ หัวพันธุ์มันฝรั่งและปุ๋ยเคมีจากโบรกเกอร์ในลักษณะของสินเชื่อ และต้องการมีตลาดรับซื้อมันฝรั่งที่แน่นอน สำหรับหัวพันธุ์มันฝรั่งที่โบรกเกอร์จัดให้เกษตรกรนี้อาจเป็นทั้งหัวพันธุ์จากบริษัท หรือหัวพันธุ์ที่โบรกเกอร์เห็นผู้ไปจัดหามาให้เกษตรกรเอง ขณะที่เกษตรกรบางส่วนเลือกที่จะทำการผลิตแบบอิสระโดยการเก็บหัวพันธุ์มันฝรั่งไว้และลงทุนในการเพาะปลูกเอง โดยเลือกช่วงการเพาะปลูกก่อนมันฝรั่งในระบบพันธสัญญาเพื่อให้ผลผลิตออกมาในช่วงที่มีความต้องการในตลาดสูง เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วสามารถเลือกได้ว่าจะขายให้โบรกเกอร์หรือบริษัทใดก็ได้ที่ให้ราคาดี แต่เกษตรกรกลุ่มนี้อาจจะก็มีความเสี่ยงในด้านการตลาด หากเกิดกรณีบริษัทชะลอการรับซื้อมันฝรั่งให้ตรงกับช่วงที่มันฝรั่งในระบบพันธสัญญาออกสู่ตลาด บริษัทก็อาจกดราคาให้มันฝรั่งนอกสัญญามีราคาใกล้เคียงกับมันฝรั่งในสัญญาได้ หรือบริษัทอาจเลือกที่จะรับซื้อเฉพาะมันฝรั่งในระบบพันธสัญญา อย่างไรก็ตามจากประสบการณ์ของเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งที่ผ่านมายังไม่พบปัญหาเหล่านี้

สำหรับการลงทุนในด้านการผลิตอื่นๆ เช่น การจ้างแรงงานและเครื่องจักรในการเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยว เกษตรกรทั้งที่ปลูกมันฝรั่งแบบอิสระและแบบพันธสัญญาจะเป็นผู้ลงทุนเอง เกษตรกรกลุ่มนี้ต้องจ้างแรงงานและเครื่องจักรในขั้นตอนการปลูกและการเก็บเกี่ยวมันฝรั่งเพื่อให้ทันเวลาตามฤดูกาลและให้สอดคล้องกับรอบการผลิตพืชอื่นๆ ส่วนขั้นตอนในการดูแลรักษา เช่น การให้น้ำ การฉีดพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืชเกษตรกรกลุ่มนี้จะเป็นผู้ดำเนินการเอง เพื่อเป็นการประหยัดต้นทุนการผลิต เกษตรกรกลุ่มนี้มีการใช้แรงงานเอามือเอววันในการผลิตมันฝรั่งบ้าง โดยจะเอามือในกลุ่มเครือญาติที่สนิทกัน มาช่วยเสริมแรงงานจ้างและแรงงานในครัวเรือน

กลุ่มเกษตรกรผู้ประกอบการ คือ กลุ่มเกษตรกรที่ยังมีที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ในครอบครอง ประมาณไม่เกิน 10 ไร่ และยังใช้ที่ดินทำการผลิตเพื่อการค้าเป็นสำคัญ เกษตรกรกลุ่มนี้เน้นการทำ การผลิตแบบพึ่งฐานทุนทั้งในด้านการจ้างแรงงาน การจ้างเครื่องจักรกลการเกษตร หรือบางราย อาจมีเครื่องจักรสำหรับใช้ในไร่นาและเพื่อการรับจ้าง และมีการใช้ปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมีและ สารเคมีกำจัดศัตรูพืชอย่างเข้มข้น เกษตรกรกลุ่มนี้มีลักษณะของความเป็นเกษตรกรรายย่อยผสมกับ ความเป็นผู้ประกอบการ กล่าวคือ ยังมีการใช้แรงงานในครัวเรือนซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสามีและ ภรรยาในการทำงานในไร่นาร่วมกับการจ้างแรงงาน ไม่เน้นการจัดการแรงงานด้วยการมือเอววัน แรงงานหลักที่ใช้ในการผลิตคือการจ้างแรงงานและเครื่องจักร โดยเฉพาะการผลิตมันฝรั่งใน ปัจจุบัน เกษตรกรกลุ่มนี้จะเน้นการจ้างเหมาในขั้นตอนหลักๆ ของการผลิต ได้แก่ ขั้นตอนการปลูก และการเก็บเกี่ยว

เกษตรกรกลุ่มนี้มีการจัดการใช้ที่ดินอย่างหลากหลาย ในรายที่มีที่นาอย่างเดียวจะใช้ที่ นาปลูกข้าวนาปี หลังจากนั้นจะปลูกมันฝรั่งในหน้าหนาว เมื่อเก็บเกี่ยวมันฝรั่งแล้วจะปลูกข้าวโพด หวาน หรือทานาปริง สำหรับรายที่มีที่ดินเป็นที่ดอนจะมีการปลูกไม้ผล เช่น ลำไย และมะม่วง สำหรับเกษตรกรในกลุ่มนี้รายที่มีทุนมากจะทำการผลิตสัตว์ คือ การเลี้ยงไก่ไข่ที่มีมูลค่าทาง เศรษฐกิจสูงกว่าการผลิตพืช แต่ต้องมีการลงทุนสูงและใช้แรงงานเข้มข้น มีตารางการทำงานใน ฟาร์มชัดเจน เกษตรกรที่ปรับการผลิตพืชมาสู่การผลิตสัตว์ จะต้องมียุทธศาสตร์ที่ดินห่างจากที่ตั้งหมู่บ้าน พอสมควรเพื่อแก้ปัญหาเรื่องกลิ่นเหม็นจากฟาร์ม และต้องมีแหล่งน้ำได้ดินคือ “น้ำบ่อตื้น” เพียงพอ สำหรับใช้เลี้ยงสัตว์ ทั้งยังต้องหาเงินลงทุนสูงเพื่อสร้างโรงเรือน ซื้อมะพันธุ์ และในด้านค่าใช้จ่าย ด้านอาหาร ส่วนใหญ่เกษตรกรจะกู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์(ธกส.) มาใช้ในการ ลงทุน เมื่อพิจารณาจำนวนของเกษตรกรกลุ่มนี้พบว่ามีจำนวนน้อยกว่าเกษตรกรกลุ่มแรกมาก พอสมควร

สำหรับการผลิตมันฝรั่งเพื่ออุตสาหกรรม เกษตรกรกลุ่มนี้จะใช้พื้นที่เพาะปลูกมันฝรั่ง ประมาณ 3-5 ไร่ มีต้นทุนการผลิตประมาณ 15,000-25,000 บาทต่อไร่ ส่วนใหญ่เกษตรกรกลุ่มนี้จะ เลือกทำการปลูกมันฝรั่งผลิตแบบอิสระ โดยเก็บหัวพันธุ์มันฝรั่งขนาดเล็กที่ตกเกรดฝักห่อเย้นไว้ หรือไปหาซื้อมันฝรั่งตกเกรดจากแหล่งเพาะปลูกอื่นๆ มาฝักห่อเย้นไว้ประมาณ 6-7 เดือนเพื่อรอ ฤดูกาลเพาะปลูก และจะลงทุนเพาะปลูกมันฝรั่งก่อนเกษตรกรกลุ่มที่ปลูกมันฝรั่งแบบพันธสัญญา กับบริษัทประมาณหนึ่งเดือน ส่วนใหญ่เกษตรกรกลุ่มนี้จะมีเงินทุนเพียงพอสำหรับการลงทุน เพาะปลูกมันฝรั่ง ทั้งในด้านการจ้างแรงงาน การจ้างเครื่องจักร และการจัดหาปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืช การปลูกมันฝรั่งนอกระบบพันธสัญญาจะขายผลผลิตได้สูง กว่ามันฝรั่งที่ปลูกแบบพันธสัญญาประมาณ 1-4 บาท แล้วแต่ความต้องการของตลาดในช่วงที่เก็บ เกี่ยวผลผลิต โดยปกติมันฝรั่งที่ปลูกแบบอิสระจะเก็บเกี่ยวก่อนมันฝรั่งที่ปลูกแบบพันธสัญญา

ในบางปีการผลิตเกษตรกรกลุ่มนี้ก็อาจจะปลูกมันฝรั่งทั้งแบบอิสระและแบบพันธสัญญา โดยการใช้ที่ดินในครอบครองทำการปลูกมันฝรั่งทั้งสองแบบ หากเห็นว่าหัวพันธุ์ที่เก็บไว้ด้อยคุณภาพลง หรือหากพบว่าสถานะตลาดมันฝรั่งนอกระบบมีความผันผวนมาก หรือกลัวว่าบริษัทจะจำกัดการรับซื้อมันฝรั่งนอกระบบ เกษตรกรกลุ่มนี้ก็จะปรับมาปลูกมันฝรั่งในระบบพันธสัญญาบางส่วนเพื่อลดความเสี่ยงจากสถานะตลาด ปัจจุบันการปลูกมันฝรั่งในระบบพันธสัญญาสามารถใช้หัวพันธุ์ที่ผลิตในประเทศไทยได้ และราคาถูกกว่าหัวพันธุ์มันฝรั่งจากต่างประเทศ กิโลกรัมละ 10 บาท (หัวพันธุ์จากต่างประเทศราคากิโลกรัมละ 35 บาท หัวพันธุ์ในประเทศราคากิโลกรัมละ 25 บาท ณ ปี 2553/2554) ทำให้เกษตรกรกลุ่มนี้บางรายสนใจใช้หัวพันธุ์ในประเทศในการเพาะปลูกแบบพันธสัญญา

กรณีของพ่อหลวงศิริเรก (อายุ 49 ปี) เกษตรกรกึ่งผู้ประกอบการ มีที่ดินในกรรมสิทธิ์ประมาณ 14 ไร่ ทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ระบบปิดประมาณ 6,000 ตัว และปลูกกล้วยบนพื้นที่ประมาณ 3 ไร่ ปลูกข้าวนาปี มันฝรั่ง ข้าวโพดสำหรับทำเมล็ดพันธุ์ (เพิ่งปลูกปีแรก) และทำนาปรัง มีรายได้รวมจากการทำเกษตรปีละประมาณห้าแสนบาท แต่ในปี การผลิต 2553 เกิดปัญหาขาดแคลนแม่พันธุ์ไก่ไข่ทำให้พ่อหลวงต้องปิดฟาร์มไก่อีกกว่าครึ่งปี ทำให้ขาดรายได้เงินสดไปเดือนละหลายหมื่นบาท แต่ก็มีรายได้จากการปลูกพืชชนิดอื่นๆ มาหมุนเวียน ในครัวเรือนของพ่อหลวงศิริเรกมีแรงงานเพียง 2 คน คือพ่อหลวงศิริเรกและภรรยา ลูกสาวทำงานบริษัทในเมือง ส่วนลูกชายเรียนจบสายอาชีพอยู่ระหว่างเกณฑ์ทหาร สำหรับการใช้แรงงานในการผลิตพืช พ่อหลวงศิริเรกจะเน้นการจ้างแรงงานและใช้เครื่องจักรเป็นหลัก และใช้แรงงานในครอบครัวเป็นแรงงานเสริมเล็กน้อย ขณะที่การเลี้ยงไก่จะใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก และจ้างแรงงานเสริมบ้างในบางโอกาส เช่น ต้องไปร่วมงานบุญประเพณีต่างๆ ในชุมชน ในปีนี้พ่อหลวงศิริเรกปลูกมันฝรั่งทั้งแบบอิสระและแบบพันธสัญญา โดยเก็บหัวพันธุ์มันฝรั่งไว้ปลูกเองจำนวน 2 ไร่ และปลูกมันฝรั่งแบบพันธสัญญาโดยใช้หัวพันธุ์ที่ผลิตในประเทศไทยจากโบรกเกอร์จำนวน 3 ไร่ ผลผลิตที่ได้ทั้งหมดขายให้บริษัทผ่านโบรกเกอร์ ในราคาประกันกิโลกรัมละ 11 บาท

กลุ่มเกษตรกรผู้ประกอบการ คือ เกษตรกรที่สามารถสะสมทุนจนกลายเป็นผู้ประกอบการด้านธุรกิจการเกษตร ทั้งจากการเป็นโบรกเกอร์ให้บริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร การค้าขายมันฝรั่ง การขายปัจจัยการผลิตและการลงทุนเพาะปลูกมันฝรั่งอย่างเข้มข้น บางรายมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกมันฝรั่งบนพื้นที่ขนาดใหญ่หลายร้อยไร่ ด้วยการไปเช่าที่ดินในเขตอำเภออื่นๆ ของเชียงใหม่ แม้ว่าเกษตรกรกลุ่มนี้จะเป็นคนส่วนน้อยของชุมชน แต่ก็กลุ่มผู้กระทำการทางสังคมที่สร้างความเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างทางการผลิตของชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง และในด้านหนึ่งก็เป็นผู้ช่วยให้ระบบการปลูกมันฝรั่งทั้งแบบเพื่ออุตสาหกรรมและเพื่อการบริโภคสด ยังคงดำรงอยู่ได้ในชุมชน

เมื่อพิจารณาในด้านการผลิตมันฝรั่งเพื่ออุตสาหกรรม เกษตรกรผู้ประกอบการเน้นการปลูกมันฝรั่งแบบพันธสัญญา ที่มีการทำสัญญากับบริษัทเป็นลายลักษณ์อักษร เมื่อทำการเพาะปลูก เกษตรกรกลุ่มนี้จะลงทุนในการผลิตอย่างเข้มข้น ทั้งในด้านการจ้างแรงงาน การซื้อเครื่องจักรกล การเกษตรสมัยใหม่ (ที่ทันสมัยกว่าเกษตรกรรายอื่นๆ) มาใช้งานในไร่นา การใช้ปัจจัยการผลิต เช่น หัวพันธุ์มันฝรั่ง ปุ๋ยเคมีและสารเคมีการเกษตรอย่างเต็มที่(เต็มประสิทธิภาพ) ทำให้ได้ผลผลิตต่อไร่สูงกว่าเกษตรกรทั่วไปมาก ทำให้ได้ผลตอบแทนต่อไร่สูง แม้ว่าจะขายผลผลิตในราคาประกันตามระบบพันธสัญญาที่ราคาผลผลิตต่อกิโลกรัมต่ำกว่าราคาในตลาดทั่วไป แต่เกษตรกรกลุ่มนี้ก็ได้ผลตอบแทนต่อไร่สูงกว่าเกษตรกรรายอื่นๆ ในชุมชน

ดังเช่นกรณีของลุงบุญศรี ซึ่งเป็นทั้งโบรกเกอร์และเกษตรกรนักธุรกิจการเกษตร ที่ปรับเปลี่ยนตัวเองจากการเป็นเกษตรกรรายย่อยมาเป็นเกษตรกรผู้ประกอบการ ลุงบุญศรีมีพื้นที่เพาะปลูกมันฝรั่งของตนเองในชุมชนประมาณ 10 ไร่ ทำการผลิตมันฝรั่งแบบเข้มข้น โดยใช้การจ้างแรงงาน และเครื่องจักรการเกษตรทั้งหมด ลุงศรีเป็นเสมือนผู้จัดการไร่นาคอยกำกับควบคุมการผลิตอย่างใกล้ชิด ได้ผลผลิตมันฝรั่งต่อไร่ประมาณ 3,000 – 4,000 กิโลกรัมต่อไร่ ขณะที่เกษตรกรรายอื่นๆ ในชุมชนผลิตได้ 2,000-3,000 กิโลกรัมต่อไร่ นอกจากนี้ลุงบุญศรียังได้เช่าพื้นที่ในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่จำนวน 380 ไร่ เพื่อทำการผลิตหัวพันธุ์ปลูกมันฝรั่งในระบบพันธสัญญาให้กับบริษัทฟรีโตเลย์ ลุงบุญศรีได้จดทะเบียนก่อตั้งบริษัทธุรกิจการเกษตรเป็นของตัวเองเพื่อดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับการผลิตมันฝรั่งอย่างจริงจัง ในแต่ละปีลุงบุญศรีมีรายได้จากผลิตมันฝรั่งหลายล้านบาท

จากข้อมูลความแตกต่างของเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งในชุมชนบ้านกลางพัฒนา มิใช่เกษตรกรรายย่อยที่ทำการผลิตเพื่อยังชีพเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเกษตรกรที่สัมพันธ์กับระบบทุนนิยมอย่างเต็มตัว โดยเฉพาะทุนนิยมในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารที่กำลังมีบทบาทเป็นอย่างมากทั้งการผลิตในระดับไร่นาและการผลิตในโรงงานอุตสาหกรรม ในชุมชนบ้านกลางพัฒนา กลุ่มเกษตรกรกึ่งแรงงาน เป็นเกษตรกรกลุ่มใหญ่ที่สุดในชุมชน เกษตรกรกลุ่มนี้มีที่ดินในกรรมสิทธิ์ไม่มากนักหรือบางรายก็ไม่มีที่ดิน ต้องเช่าที่ดินเพื่อการเพาะปลูก รายได้ของเกษตรกรกลุ่มนี้มาทั้งจากการรับจ้างใน “งาน” ที่เกี่ยวเนื่องกับการผลิตในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารและรับจ้างทั่วไปในชุมชน และการผลิตสินค้าทางการเกษตรเพื่อขายเข้าสู่ระบบนี้ กลยุทธ์การผลิตมันฝรั่งของเกษตรกรกลุ่มนี้ขึ้นกับการครอบครองทุนที่ใช้ในการผลิตและการพิจารณาโอกาสด้านการตลาด เกษตรกรในกลุ่มนี้ทำการผลิตมันฝรั่งเพื่อการแปรรูปทั้งแบบพันธสัญญาและแบบอิสระ

กลุ่มเกษตรกรผู้ประกอบการ เป็นกลุ่มเกษตรกรที่พึ่งรายได้หลักจากการผลิตในภาคการเกษตร เนื่องจากมีฐานที่ดินมากกว่าเกษตรกรกลุ่มแรก และมีการลงทุนในการผลิตอื่นๆ ที่มี

มูลค่าสูง เช่น การเลี้ยงสัตว์ ขณะที่ยังทำการผลิตในไร่อย่างต่อเนื่อง โดยพึ่งฐานทุนมากขึ้น แต่ก็ยังใช้แรงงานในครัวเรือนบางส่วน เนื่องจากเกษตรกรกลุ่มนี้มีทุนเป็นของตนเองพอสมควรและเลือกกลยุทธ์การผลิตมันฝรั่งแบบอิสระเป็นหลัก แต่ก็จะไม่ลงทุนปลูกมากเกินไปความสามารถในการดูแลรักษาและจัดการของแรงงานในครัวเรือน ขณะที่กลุ่มเกษตรกรผู้ประกอบการจะเน้นการลงทุนเพาะปลูกมันฝรั่งบนพื้นที่ขนาดใหญ่ และใช้เครื่องจักรมาช่วยลดการจ้างแรงงาน และใช้ปัจจัยการผลิตอย่างเต็มที่เพื่อให้ได้ผลผลิตต่อไร่สูง เกษตรกรกลุ่มนี้เน้นการผลิตแบบพันธสัญญาเป็นหลักเพื่อจะได้มีตลาดรับซื้อผลผลิตแน่นอน เกษตรกรกลุ่มผู้ประกอบการมีการคิดคำนวณต้นทุนการผลิตและผลตอบแทนต่อไร่ มาช่วยในการวางแผนเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ทำให้เกษตรกรกลุ่มนี้เข้าถึงผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจได้ดีกว่าเกษตรกรรายอื่นๆ

กล่าวโดยสรุป เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งเพื่อการแปรรูปในชุมชนบ้านกลางพัฒนาเลือกความสัมพันธ์ทางการผลิตในระบบอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบแตกต่างกัน เกษตรกรกึ่งแรงงานส่วนใหญ่ที่มีทุนของตัวเองน้อยและต้องการได้รับการอุดหนุนด้านปัจจัยการผลิตจะเลือกทำการผลิตในความสัมพันธ์แบบพันธสัญญากับ โบรกเกอร์และขายผลผลิตในตลาดพันธสัญญา หรือ จะเรียกเกษตรกรผู้ทำการผลิตแบบนี้ว่า “เกษตรกรถูกไร่” เกษตรกรกึ่งแรงงานบางส่วนที่มีทุนเป็นของตัวเองมากพอสมควร รวมทั้งกลุ่มเกษตรกรกึ่งผู้ประกอบการจะเลือกทำการผลิตมันฝรั่งด้วยการลงทุนเองทั้งหมดเป็นการผลิตมันฝรั่งนอกพันธสัญญาเพื่อขายในตลาดทั่วไป หรือ อาจจะเรียกเกษตรกรที่ทำการผลิตแบบนี้ว่า “เกษตรกรอิสระ” สำหรับเกษตรกรผู้ประกอบการเน้นการผลิตแบบพันธสัญญาอย่างเป็นทางการกับบริษัท หรืออาจจะเรียกเกษตรกรกลุ่มนี้ว่า “เกษตรกรพันธสัญญา” แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งในบ้านกลางพัฒนาไม่ได้เลือกทำการผลิตแบบพันธสัญญาทั้งหมด เกษตรกรส่วนใหญ่เลือกที่จะทำการผลิตแบบอิสระและไม่ทำการผลิตแบบพันธสัญญาอย่างเป็นทางการ มีเกษตรกรเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ยังรักษาความสัมพันธ์แบบพันธสัญญาอย่างเป็นทางการไว้ สะท้อนให้เห็นการปรับตัวและต่อรองของเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่ง

เกษตรกรทุกกลุ่มต่างพึ่งฐานทุนในการผลิตมากขึ้น ทั้งในด้านการจ้างแรงงานและเครื่องจักรกลการเกษตร เพื่อมาทดแทนแรงงานในชุมชนที่ถูกดูดกลืนเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร การพาณิชยกรรมและการจ้างงานในตัวเมืองเชียงใหม่ โดยเฉพาะแรงงานวัยหนุ่มสาวซึ่งส่วนใหญ่มีการศึกษาสูงขึ้นและส่วนใหญ่ไม่อยากกลับมาทำงานในภาคการเกษตร เมื่อต้องใช้ทุนในการผลิตสูงขึ้น เกษตรกรแต่ละกลุ่มพยายามเลือกกลยุทธ์การผลิตมันฝรั่งให้เหมาะสมกับทุนที่เกษตรกรมีอยู่ในขณะนั้น รวมถึงโอกาสทางด้านการตลาดที่เกษตรกรสามารถเข้าถึงได้ขณะเดียวกัน เมื่อลงทุนทำการผลิตแล้วเกษตรกรทุกกลุ่มต่างก็คาดหวังว่าจะได้ผลตอบแทนกลับคืนมาอย่างน้อยต้องเพียงพอสำหรับการผลิตซ้ำรอบใหม่และสำหรับการบริโภคเพื่อการดำรงชีพในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบทที่มีความทับซ้อนกันของความเป็นเมืองและความเป็นชนบท

3.3 การบริโภคความเป็นสมัยใหม่กับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร

ชุมชนบ้านกลางพัฒนาอยู่ในสถานะของความเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ดังที่กล่าวมาในหัวข้อ 3.1 เมื่อภาคการผลิตในชุมชนมีทั้งภาคอุตสาหกรรม ภาคเกษตรกรรมและการค้าขายและบริการ ขณะเดียวกันก็มีการทับซ้อนกันของการผลิตในภาคเกษตรกรรมกับภาคอุตสาหกรรมในลักษณะของระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร สำหรับการบริโภคของผู้คนในชุมชนมีการปรับไปสู่การบริโภคความเป็นสมัยใหม่ที่มีคุณภาพชีวิตแบบคนเมืองมากขึ้น อันหมายถึงการต้องมีเงินเพื่อเป็น “กำลังซื้อ” (Purchasing Power) ในสินค้าและบริการทั้งเพื่อการดำรงชีพขั้นพื้นฐานและเพื่อการสร้างคุณภาพชีวิตให้มีความอยู่ดีมีสุขตามมาตรฐานการครองชีพ ซึ่งแนวคิดเรื่องมาตรฐานการครองชีพ เป็นแนวคิดหนึ่งที่นักสังคมศาสตร์สร้างขึ้นมาในตอนปลายศตวรรษที่ 19 หมายถึงการมีชีวิตที่สะดวกสบายและมีสุขภาพดี (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2550: 187)

การบริโภคเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับจำเป็นสำหรับเกษตรกรเมื่อต้องดำรงชีพอยู่ในระบบทุนนิยม เมื่อมีการผนวกเกษตรกรเข้าสู่ความสัมพันธ์ทางการผลิตและตลาด ทำให้เกษตรกรต้องทำการผลิตเพื่อขายสู่ตลาด เพื่อนำเงินสดไปซื้อสิ่งที่จำเป็นสำหรับการบริโภค การบริโภคที่ครัวเรือนเกษตรกรต้องซื้อจากตลาดมี 2 ประเภท คือ การบริโภคของปัจเจกชน (Individual Consumption) เป็นการใช้จ่ายเงินเพื่อการยังชีพ อาทิ เสื้อผ้า ยารักษาโรคและอาหาร การบริโภคเพื่อการผลิต (Productive Consumption) เป็นการใช้จ่ายเพื่อซื้อหาปัจจัยการผลิตเพื่อนำมาใช้ในการทำการผลิตให้มีมูลค่าสูงกว่ามูลค่าเดิม เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เมล็ดพันธุ์และเครื่องมือการผลิต (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2533: 139)

อย่างไรก็ตาม การบริโภคมีความหมายกว้างมากกว่าความหมายตามแนวคิดแบบเศรษฐศาสตร์ ซึ่งหมายรวมถึงการได้ใช้สอยสินค้า การเลือกซื้อสินค้า การรักษาส่อมแซม ตลอดจนการใช้บริการ นอกจากนี้การบริโภคเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมและความคิดด้านวัฒนธรรมอีกด้วย ในความเป็นสมัยใหม่ การบริโภคเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญมาก อาจกล่าวได้ว่าสถานะความเป็นสมัยใหม่จะดำรงอยู่ไม่ได้ถ้าไม่มีวัฒนธรรมการบริโภค (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2550: 8) สำหรับสถานะความเป็นสมัยใหม่และเสรีประชาธิปไตย ใครๆ ก็สามารถครอบครองสิ่งของหรูหราฟุ่มเฟือยได้ ครอบครองได้ที่มีเงิน อันเป็นดัชนีวัดความสำเร็จในชีวิต ความสำเร็จที่เกิดขึ้นมาจากความสามารถ ไม่ได้มาจากชาติกำเนิด ภายใต้ระบบตลาดและเสรีประชาธิปไตย สิ่งของหรูหราฟุ่มเฟือยได้กระจายลงสู่ชนชั้นอื่นๆ ชาวของเหล่านี้สามารถหาซื้อได้ในตลาด (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2550: 16)

เมื่อพิจารณาผลกระทบการดำรงชีพของเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งในส่วนของบริโภคพบว่าเกษตรกรทุกกลุ่มต่างๆ ก็ใช้การบริโภคในฐานะที่เป็นกลยุทธ์ในการสร้างคุณภาพชีวิตให้มีความเป็นสมัยใหม่ ไม่ให้ด้อยไปกว่ากับชาวบ้านที่มีอาชีพอื่นๆ ในชุมชน แต่โอกาสในการเข้าถึง

การบริโภคอาจแตกต่างกันไปตามรายได้และฐานะทางเศรษฐกิจ จากการศึกษาพบว่า กลยุทธ์ด้านการบริโภคของเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งที่แสดงถึงความเป็นสมัยใหม่มีดังนี้

การบริโภคสิ่งของจำเป็นเพื่อการยังชีพ เกษตรกรทุกกลุ่มมีการบริโภคในส่วนนี้ใกล้เคียงกัน การบริโภคสิ่งของจำเป็นเพื่อการยังชีพนี้เป็นรายจ่ายประจำ ที่เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องใช้จ่ายในการดำรงชีพ ได้แก่รายจ่ายค่าอาหาร ค่าเสื้อผ้า ค่าของใช้ในบ้าน เช่น สบู่ ยา สัติน ผงซักฟอก ค่าน้ำประปาและน้ำดื่ม ตัวอย่าง กรณีของครัวเรือนป้าจันทร์(อายุ 50 ปี) เกษตรกรกึ่งแรงงาน มีสมาชิกในครัวเรือน 2 คน คือป้าจันทร์กับมารดา (อายุ 82 ปี) ป้าจันทร์มีรายได้หลักจากการทำการเกษตร ได้แก่ การปลูกข้าวนาปี มันฝรั่ง ข้าวโพดและพริก และมีรายได้เสริมจากการรับจ้างในหมู่บ้าน ป้าจันทร์มีค่าใช้จ่ายในส่วนของค่าอาหารประมาณวันละ 100 บาท หรือปีละ 36,000 บาท ค่าของใช้ในบ้านประมาณเดือนละ 300 บาท ค่าเสื้อผ้าประมาณปีละ 3,000 บาทและค่าน้ำดื่มและน้ำประปาประมาณเดือนละ 60 บาท จะเห็นว่าแม้ว่าครัวเรือนของป้าจันทร์จะมีขนาดเล็กมากแต่ก็มีรายจ่ายเพื่อการยังชีพประจำมากพอสมควร โดยเฉพาะในส่วนของค่าอาหาร ถึงแม้ป้าจันทร์จะทำนาและเก็บข้าวไว้ใช้ในการบริโภค แต่ก็ต้องซื้อกับข้าวจากตลาดมาใช้ในการบริโภค สะท้อนให้เห็นว่า แม้เกษตรกรจะทำการผลิตทางการเกษตรแต่ก็ต้องการรายได้เงินสดสำหรับการยังชีพในส่วนของค่าอาหารเช่นเดียวกับคนในเมือง สำหรับเกษตรกรกลุ่มอื่นๆ ที่มีรายได้สูงกว่าป้าจันทร์ หรือมีสมาชิกในครัวเรือนมากกว่าก็จะมีรายจ่ายในส่วนนี้เพิ่มมากขึ้น

การบริโภคสิ่งอำนวยความสะดวก เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งทุกกลุ่มมีการบริโภคสิ่งอำนวยความสะดวกคล้ายกัน หรืออาจกล่าวได้ว่าเกษตรกรต่างก็บริโภคความสะดวกสบายจากการซื้อหาสิ่งของเครื่องใช้ที่ช่วยสะท้อนการใช้ชีวิตในสังคมสมัยใหม่ ดังเช่นกรณีของป้าจันทร์ เกษตรกรกึ่งแรงงาน ป้าจันทร์เป็นเจ้าของรถจักรยานยนต์ 2 คัน มีโทรทัศน์ วิทยุ ตู้เย็น เครื่องซักผ้า อย่างละ 1 เครื่อง มีพัดลม 3 ตัว มีเครื่องอำนวยความสะดวกในครัว ได้แก่ กระทะไฟฟ้า กระทิกัดน้ำไฟฟ้า หม้อหุงข้าวไฟฟ้า และเตาแก๊สอย่างละอัน และที่ขาดไม่ได้คือโทรศัพท์มือถือจำนวน 1 เครื่อง ซึ่งมีค่าโทรศัพท์ประมาณเดือนละ 50 บาท ส่วนค่าไฟฟ้าไม่ต้องจ่ายเพราะใช้ไฟฟ้าไม่เกิน 90 หน่วย นอกจากนี้ ป้าจันทร์มีค่าใช้จ่ายในส่วนของน้ำมันเชื้อเพลิงรถจักรยานยนต์ประมาณเดือนละ 3,600 บาทหรือปีละ 36,000 บาท

หากพิจารณาการบริโภคสิ่งอำนวยความสะดวกของป้าจันทร์พบว่า การบริโภคสิ่งของในส่วนนี้แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรก็สามารถบริโภคสิ่งของที่สะท้อนความเป็นสมัยใหม่ได้ เช่น โทรทัศน์ โทรศัพท์ รถจักรยานยนต์ ตู้เย็น เครื่องซักผ้า รวมถึงเครื่องใช้ไฟฟ้าในครัวและเตาแก๊ส สิ่งของเหล่านี้แม้จะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวก แต่เมื่อใช้ประจำก็กลายเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวันได้ เช่น โทรทัศน์ที่เกษตรกรใช้ในการดูข่าวสาร ความบันเทิงและเชื่อมต่อตัวเองเข้ากับความเป็นสมัยใหม่และความเป็นชาติไทย โทรศัพท์มือถือใช้ติดต่อสื่อสารเชื่อมตนเองเข้ากับคน

อื่นๆ ผู้เขียนสำหรับแนะนำเอ็นให้ดีขึ้นหลังจากการทำงานในไร่และไว้ต้อนรับแขก ขณะที่เครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า เตาแก๊ส เครื่องซักผ้าก็ช่วยลดภาระงานบ้านให้น้อยลง ทำให้มีเวลาพักผ่อนหลังจากทำงานอย่างเหน็ดเหนื่อยในไร่ และในอีกด้านหนึ่งที่เหนือกว่าบรรดาประโยชน์เชิงการใช้สอย การบริโภคสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้ช่วยให้เกษตรกรบริโภคความหมายของความเป็นสมัยใหม่ได้ไม่น้อยกว่าชาวบ้านคนอื่นๆ ในชุมชน

สำหรับเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งรายอื่นๆ ต่างก็มีการบริโภคสิ่งอำนวยความสะดวกคล้ายกับป้าจันทร์ แต่อาจมาบ้าง น้อยบ้างขึ้นกับรายได้และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน เช่น กรณีครัวเรือนของเกษตรกรกึ่งผู้ประกอบการ เช่น พ่อหลวงดิเรกส่วนใหญ่จะมีเครื่องอำนวยความสะดวกคล้ายป้าจันทร์ แต่จะเครื่องอำนวยความสะดวกบางอย่างเพิ่มขึ้นมา เช่น มีรถยนต์กระบะ เครื่องเล่นดีวีดี เครื่องปรับอากาศ และคอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊ก ที่เป็นของลูกชาย 1 เครื่อง

การบริโภคสิ่งอำนวยความสะดวกของเกษตรกรทุกกลุ่มอาชีพสะท้อนให้เห็นการปรับเปลี่ยนวิถีการบริโภคไปเป็นแบบคนในเมืองมากขึ้น แต่มิใช่ว่าชาวบ้านถูกมอมเมาจากวัฒนธรรมการบริโภคนิยมที่ขยายตัวมาพร้อมกับความเป็นเมือง การบริโภคเครื่องอำนวยความสะดวกของชาวบ้าน แสดงให้เห็นความสามารถของคนในชนบทที่เข้าถึงการบริโภคทัดเทียมกับคนเมือง เกษตรกรแสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตของคนชนบทไม่ได้แตกต่างหรือด้อยกว่าคนเมือง เกษตรกร ซึ่งโดยทั่วไปคนมักจะมองว่ามีฐานะทางเศรษฐกิจด้อยกว่าคนอื่นๆ ในสังคม ก็สามารถบริโภคเครื่องอำนวยความสะดวกได้ไม่ต่างจากคนอื่นๆ สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรได้อาศัยการบริโภคเครื่องอำนวยความสะดวกเป็นพื้นที่นิยามความหมายในการสร้างตัวตน “ความเป็นคนสมัยใหม่” ดังเช่นกรณี สาวโรงงานในชนบทที่ได้อาศัย ประเพณีการขึ้นบ้านใหม่เป็นพื้นที่ปฏิบัติการช่วงชิงความหมายในอำนาจและการนำของผู้หญิง จากสภาพผู้หญิงในชนบทที่ต้องอยู่กับบ้าน เป็นแม่บ้านพึ่งพารายได้จากผู้ชาย กลับกลายเป็นผู้หญิงสมัยใหม่ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ สามารถสร้างบ้านและจัดงานเลี้ยงอย่างใหญ่โตได้ โดยอาศัย การบริโภคความหมายผ่านประเพณีดั้งเดิม เพื่อให้ตนเองเด่นชัดผ่านงานเลี้ยงที่ใหญ่โตกว่าคนอื่นๆ ในชุมชน (Hirai, 2002)

การใช้จ่ายเพื่องานสังคมและการเข้าสังคม เกษตรกรทุกกลุ่มต่างๆ ก็ต้องมีค่าใช้จ่ายในส่วนของการช่วยเหลืองานบุญประเพณีต่างๆ ในชุมชน เช่น งานบวช งานแต่ง งานศพ และการบริจาคทานให้วัด โดยทั่วไปเกษตรกรมีรายจ่ายในส่วนนี้ประมาณเดือนละ 500-1,000 บาท แต่สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะดีก็อาจมีรายจ่ายในส่วนนี้สูงกว่าเกษตรกรรายอื่นๆ เช่น กลุ่มเกษตรกรผู้ประกอบการ เพราะชาวบ้านคาดหวังว่าเกษตรกรกลุ่มนี้ต้องช่วยเหลือสังคมมากกว่าคนอื่นๆ เช่น กรณีเมื่องานทอดกฐินหรือผ้าป่า เกษตรกรกลุ่มนี้ก็ต้องบริจาคทานให้วัดมากกว่าเกษตรกรทั่วไป หรือในกรณีที่มีการแข่งขันกีฬาเทศบาลประจำตำบล เกษตรกรผู้ประกอบการก็ต้องช่วยสนับสนุนบ้างในส่วนที่ชาวบ้านร้องขอหรือทางเทศบาลตำบลเจดีย์แม่ครัวขอความอนุเคราะห์ เช่น การ

สนับสนุนการทำเล็ทิมให้นักกีฬา การสนับสนุนด้วยรางวัล เป็นต้น นอกจากนี้เกษตรกรยังมีค่าใช้จ่ายเพื่อการเข้าสังคมและงานเลี้ยงต่างๆ เช่น ค่าใช้จ่ายในงานเลี้ยงปีใหม่ งานเลี้ยงฉลองรับปริญญาลูกหลาน และการตั้งวงดื่มสุรบบ้างเป็นครั้งคราวเมื่อมีเทศกาลสำคัญ เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง งานแห่ไม้ค้ำคันศรมหาโพธิ์ เป็นต้น ถึงแม้การใช้จ่ายเพื่องานสังคมและการเข้าสังคมเป็นภาระค่าใช้จ่ายที่ไม่ได้ก่อเกิดอรรถประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่ก็เป็นการผลิตซ้ำความเป็นชุมชนผ่านการบริโภคร่วมกันของผู้คนในชุมชน และทำให้เกิดประโยชน์ทางสังคมขึ้นในชุมชน

การส่งบุตรหลานเรียนหนังสือ เป็นการบริโภคสำหรับอนาคต หรือการลงทุนเพื่ออนาคต เกษตรกรทุกกลุ่มที่มีบุตรหลาน ต่างพยายามส่งลูกหลานเรียนหนังสือกันอย่างเต็มที่ ตามความสามารถและความตั้งใจของผู้เรียน ชาวบ้านในภาคเหนือให้ความสำคัญกับการศึกษาของลูกหลานเป็นอย่างมาก แม้ว่าจะต้องกู้หนี้ยืมสินมาให้ลูกเรียนหนังสือ เพราะเห็นว่าการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ลูกหลานสามารถออกไปประกอบอาชีพอื่นๆ นอกภาคเกษตรได้ (Rigg and Salamanca, 2009: 225-70) ดังเช่นกรณีของลุงดี (อายุ 62 ปี) เกษตรกรกึ่งแรงงาน คราวเรือนของลุงดีมีสมาชิกในครัวเรือน 3 คน เป็นครัวเรือนไร้ที่ดินทำกิน ลุงดีมีรายได้จากการเช่าที่ดินทำการเพาะปลูก และการรับจ้างทั่วไปในชุมชนทั้งในภาคและนอกภาคเกษตรกรรม ครอบครัวนี้มีบุตรหลานที่ยังเรียนหนังสือ 1 คน คือน้องแอนนาลูกสาวของแม่อ่อน กำลังศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 ทางด้านบริหาร ในมหาวิทยาลัยเอกชนชื่อดังที่กรุงเทพฯ ค่าใช้จ่ายในการศึกษาของน้องแอนนามีค่าเทอมๆ ละประมาณ 50,000 บาท และค่าใช้จ่ายรายเดือนๆ ละ 7,000 บาท รวมเบ็ดเสร็จค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของน้องแอนนาประมาณ 184,000 บาท/ปี ลุงดีบอกว่า “ตอนนี้ยังส่งเสียน้องแอนนาได้โดยไม่ต้องกู้ยืมเงินกองทุนเพื่อการศึกษาหรือกู้ยืมใคร แต่ก็กำลังทำเรื่องกู้ยืมกองทุนเพื่อการศึกษาของรัฐบาล จะได้เผื่อเหลือเผื่อขาด หากหมุนเงินไม่ทัน”

สำหรับเกษตรกรกึ่งแรงงาน การส่งบุตรหลานเรียนในระดับปริญญาตรีขึ้นไป ต้องใช้เงินลงทุนสูง ทำให้จำเป็นต้องกู้ยืมเงินกองทุนเพื่อการศึกษามาใช้จ่าย และบางครั้งต้องกู้ยืมจากแหล่งอื่นๆ มาใช้หมุนเวียน สำหรับเกษตรกรผู้ประกอบการและเกษตรกรผู้ประกอบการนั้นมีศักยภาพในการส่งบุตรหลานเรียนสูงกว่าเกษตรกรกึ่งแรงงาน ดังเช่น พ่อหลวงดิเรกสามารถส่งลูกสาวเรียนจนจบระดับปริญญาตรีและลูกชายเรียนจบระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ(ปวช.) โดยไม่ต้องกู้ยืม ลูกทั้งสองคนของพ่อหลวงดิเรกต้องการทำงานบริษัทหรือรับราชการมากกว่าการทำงานในภาคการเกษตร หรือกรณีของลุงบุญศรี เกษตรกรผู้ประกอบการก็ส่งลูกชายเรียนจนจบการศึกษา ด้านปริญญาตรีด้านคอมพิวเตอร์ แต่ลูกชายสมัครใจที่จะมาทำงานช่วยกิจการธุรกิจการเกษตรของครอบครัว

เมื่อพิจารณาการบริโภคของเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งพบว่า แม้ว่าเกษตรกรเหล่านี้เข้าไปสู่ระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารที่มากับโลกาภิวัตน์ แต่ก็ไม่ได้คิดในเชิงอรรถประโยชน์

จากการผลิตในระยะสั้นเพียงอย่างเดียว กล่าวคือเวลาที่เกษตรกรทำการผลิตไม่ได้คิดด้านกำไรขาดทุนเฉพาะหน้าเพียงด้านเดียว แต่เกษตรกรต้องคิดถึงการมีรายได้สำหรับการบริโภคด้วย ดังนั้นที่เกษตรกรยังทำการผลิตมันฝรั่งแบบนี้ต่อไป เพราะแม้ว่าบางครั้งจะได้กำไรไม่มากหรือเกือบขาดทุน แต่ในครั้งต่อไปก็อาจได้ผลตอบแทนสูง ซึ่งทำให้เกษตรกรเอามาใช้ในการบริโภคได้ อาจกล่าวได้ว่าเขาไม่ได้คิดในตรรกะทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว การบริโภคเป็นเรื่องคุณภาพชีวิต หากมองในด้านการบริโภคความหมาย การบริโภคความหมายอยู่นอกมิติทางเศรษฐกิจ

การบริโภคความหมายเน้นให้เห็นการต่อรอง แสดงออกผ่านคุณภาพชีวิต เพราะว่าลึกๆ เกษตรไม่เลือกที่จะปลูกข้าวนาปรังหรือพืชอื่นๆ มาปลูกมันฝรั่งเพราะว่า ภาวการณ์ของการผลิตเป็นการผลิตในสายพานการผลิตของบริษัทต่างประเทศ เป็นภาคการผลิตสมัยใหม่ เมื่อเกษตรกรมาอยู่ในภาคการผลิตสมัยใหม่ อยากรจะได้คุณภาพชีวิตใหม่ คุณภาพชีวิตใหม่ในทัศนะของเกษตรกรมีหลายอย่าง บางคนอาจหมายถึง มีบ้านหลังใหม่ บางคนอาจหมายถึงความสามารถในการส่งลูกเรียนได้สูงๆ บางคนอาจหมายถึงการได้บริโภคของสมัยใหม่ ในกรณีของงานศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านได้ลงทุนไปในคุณภาพชีวิตเรื่องการศึกษาของบุตรหลานมากที่สุด

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการปรับโครงสร้างชนบทจะทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นจากงานหลากหลายอย่าง แต่ก็ทำให้เกิดรายจ่ายในการดำรงชีพเพิ่มขึ้นด้วย “แต่ก่อนมีแต่คนทุกข์ ทำนาทำสวนยากลำบากมีน้ำ ต้องไปตักน้ำจากแม่น้ำปิงมารดผักคราดยาสูบ เดี่ยวนี้สบาย บ่มีคนทุกข์ แต่บ่มีเงิน” อัยฟองสะท้อนให้เห็น สภาพชีวิตในอดีตที่เคยอพยพย้ายครอบครัวหนีความแห้งแล้ง ขาดแคลนจากอำเภอสารภี มาอยู่ที่บ้านกลางพัฒนา และต้องทำการเกษตรด้วยความยากลำบาก แต่ปัจจุบันคนในชุมชนสบายมากขึ้น การดำรงชีวิตต้องใช้เงินมากขึ้น และรายจ่ายมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม Appadurai (1986) และ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2549) มองว่าการบริโภคความหมายเป็นทั้งการครอบงำและการต่อต้านชัดเจนในตัวของมันเอง ที่กระทำต่อมนุษย์และสังคม เราสามารถนำการบริโภคมาใช้ในการปฏิบัติการเพื่อช่วงชิงความหมายได้ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องตระหนักถึงการครอบงำของมันที่อาจจะเกิดขึ้นได้ เมื่อนำมุมมองของ Appadurai มาพิจารณา รายจ่ายในการบริโภคของเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งในชุมชนบ้านกลางพัฒนามีรายจ่ายต่อปีสูงมาก โดยส่วนใหญ่แล้วมีรายจ่ายในครัวเรือนแสนกว่าบาทต่อปีขึ้นไป หลายครัวเรือนรายได้ไม่เพียงพอ กับรายจ่ายจนต้องกู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ และเป็นที่น่าพิจารณาว่าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ได้มาตั้งสำนักงานสาขาย่อย ณ บริเวณตลาดเจดีย์แม่ครัว สะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรในชุมชนนี้มีการกู้ยืมเงินกันมาก

กล่าวโดยสรุป การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตในชนบท โดยการที่รัฐและตลาดขยายการลงทุนของอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารมาสู่ชนบท อันเป็นลักษณะหนึ่งของกระบวนการทำให้เป็นสมัยใหม่ ที่เน้นการทำให้เป็นอุตสาหกรรมและเมือง มีผลให้เกิดความหลากหลายด้านอาชีพ

รายได้ และการบริโภคของผู้คนในสังคมชนบทเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรที่มักถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนที่ยึดติดอยู่กับความเป็นชนบทและการผลิตทางการเกษตรที่ล้าหลัง ก็สามารถสร้างรายได้และการบริโภคได้ไม่น้อยกว่าคนอื่นๆ ในชุมชน ดังงานศึกษาของยศ สันตสมบัติ (2546) ที่ชี้ว่าการปรับเปลี่ยนโครงสร้างชนบททำให้ชาวนามีทางเลือกในด้านรายได้มากขึ้น ในกรณีพื้นที่ศึกษาพบการปรับเปลี่ยนดังกล่าวได้ทำให้พื้นที่ชนบทมีลักษณะความเป็นพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท คือมีทั้งการผลิตและการดำรงชีพที่ขึ้นอยู่กับความเป็นสังคมการเกษตร ความเป็นสังคมอุตสาหกรรม การพาณิชยกรรม และการบริโภคแบบคนเมือง ดังที่ Woods (2005) ชี้ให้เห็นว่าความเป็นสมัยใหม่จะแทรกตัวเข้าไปในทั้งด้านเศรษฐกิจและมาตรฐานการดำรงชีวิตของคนชนบท จะส่งผลให้เกิดการลดความไม่เท่าเทียมระหว่างเมืองและชนบท ทั้งในด้านของโครงสร้างพื้นฐาน การทำให้เศรษฐกิจชนบทดีขึ้นและชาวบ้านสามารถเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมการบริโภคแบบใหม่ ที่สามารถรับเทคโนโลยีใหม่ๆ ไปใช้ในการดำรงชีวิตได้

เมื่อพิจารณากรณีการขายการลงทุนของบริษัทอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบเข้ามาในชนบทภาคเหนือในราวทศวรรษ 2530 บริษัทได้ส่งเสริมให้เกษตรกรผลิตมันฝรั่งในระบบเกษตรพันธสัญญา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บริษัทได้วัตถุดิบมีปริมาณและคุณภาพตามที่ต้องการ ขณะที่เกษตรกรก็ได้รับการประกันราคาผลผลิต ส่งผลให้เกษตรกรในชุมชนบ้านกลางพัฒนาหันไปปลูกมันฝรั่งในระบบเกษตรพันธสัญญากันเป็นจำนวนมากและทำให้เกษตรกรมีรายได้เงินสดเพิ่มขึ้น สร้างความสามารถในการบริโภคได้ดียิ่งขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่งทำให้การผลิตของเกษตรกรขึ้นกับการควบคุมของบริษัท อย่างไรก็ตาม ณ ปัจจุบันพบว่า เกษตรกรปลูกมันฝรั่งในชุมชนบ้านกลางพัฒนาส่วนใหญ่ยกเลิกการปลูกมันฝรั่งแบบพันธสัญญากับบริษัท และหันมาลงทุนเพาะปลูกมันฝรั่งเอง แต่ก็ยังขายผลผลิตให้บริษัทเช่นเดิมในราคาที่สูงกว่าในระบบพันธสัญญา

สิ่งที่เกิดขึ้นนี้สะท้อนสถานะที่ Goodman และ Watts (1997) มองว่า แม้ว่ากระบวนการโลกาภิวัตน์ของทุนนิยมจะพยายามเปลี่ยนท้องถิ่นแต่ละพื้นที่ให้เป็นไปในทิศทางต้องการ แต่ผลที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่นก็มีความแตกต่างกัน ตามลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ดำรงอยู่ในท้องถิ่น อันนำไปสู่ความสัมพันธ์อันซับซ้อนในระบบเกษตรพันธสัญญา โดยเฉพาะความซับซ้อนในด้านการดำรงชีพของเกษตรกรปลูกมันฝรั่งในชุมชนบ้านกลางพัฒนาที่ต้องดำรงชีพอยู่ในสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบทและมีวิถีการผลิตที่ต้องขึ้นอยู่กับบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร

3.4 สรุป

การปรับเปลี่ยนโครงสร้างชนบททำให้พื้นที่ชนบทกลายเป็นพื้นที่ของการเปลี่ยนแปลงที่ถูกกระทำโดยวงจรเศรษฐกิจการค้า ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การเคลื่อนย้ายของผู้คน และการทำให้สังคมมีความเป็นสมัยใหม่ภายใต้กระบวนการ โลกาภิวัตน์ เมื่อความเป็นสมัยใหม่ได้แทรกแซงเข้าไปในทั้งด้านเศรษฐกิจและมาตรฐานการดำรงชีวิตของคนชนบท ผลในด้านบวกส่งผลให้เกิดการลดความไม่เท่าเทียมระหว่างเมืองและชนบท ทั้งในด้านของโครงสร้างพื้นฐาน ถนน และไฟฟ้า ทำให้เศรษฐกิจในชนบทดีขึ้นและประชาชนในชนบทสามารถเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมการบริโภคแบบสมัยใหม่ ที่สามารถรับเทคโนโลยีใหม่ๆ ไปใช้ในการดำรงชีวิต เป็นต้น แต่ความเป็นสมัยใหม่ได้ก่อให้เกิดผลกระทบที่ไม่พึงประสงค์หลายประการ เช่น ชีวิตของเกษตรกรต้องพึ่งการลงทุนและการตัดสินใจของบริษัทธุรกิจการเกษตรข้ามชาติ การทำให้ชนบทต้องพึ่งพิงตลาดภายนอกมากขึ้น แรงงานในภาคการเกษตรลดลง มีการเคลื่อนย้ายคนหนุ่มสาวออกจากการผลิตในชนบท (Woods, 2005)

พลวัตความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมการเกษตรอันเนื่องมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการ โลกาภิวัตน์กับความเป็นท้องถิ่น ในแต่ละพื้นที่มีลักษณะแตกต่างกันและเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการที่ยังต้องดำเนินต่อไปมากกว่าที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่ผลลัพธ์สุดท้าย นั่นคือ แม้ว่ากระบวนการ โลกาภิวัตน์ของทุนนิยมจะพยายามเปลี่ยนท้องถิ่นแต่ละพื้นที่ให้เป็นไปในทิศทางต้องการ แต่ผลที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่นก็มีความแตกต่างกัน ตามลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ดำรงอยู่ในท้องถิ่น (Goodman and Watts (eds.), 1997)

สำหรับเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งที่ทำการผลิตสัมพันธ์กับการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตในชนบทสู่ระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร และต้องดำรงชีพอยู่ในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท เกษตรกรเหล่านี้ได้สร้างกลยุทธ์การดำรงชีพทั้งในด้านการผลิตและการบริโภคขึ้นมา เพื่อปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ในเงื่อนไขที่แรงงานในภาคการเกษตรลดลง เนื่องจากเกษตรกรบางส่วนปรับตัวไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมและการพาณิชย์กรรม เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งต้องเปลี่ยนไปพึ่งการจ้างแรงงานและเครื่องจักรในการผลิตมากขึ้น ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น แต่การที่แรงงานในภาคการเกษตรลดลง ทำให้เกษตรกรบางส่วนที่ทำงานรับจ้างทั่วไปในภาคการเกษตรได้ค่าจ้างสูงขึ้น และทำให้เกิดกลุ่มแรงงานรับเหมาทำการผลิตซึ่งมักจะได้ผลตอบแทนดีกว่าการรับจ้างรายวัน เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งบางกลุ่มปรับตัวไปสู่การเป็นผู้ประกอบการมากขึ้น ทำการผลิตโดยพึ่งฐานทุนเป็นหลัก และมีวิธีการคิดคำนวณทางการผลิตแบบการจัดการฟาร์มสมัยใหม่

เนื่องจากผลผลิตมันฝรั่งเพื่ออุตสาหกรรมในประเทศยังมีน้อยกว่าความต้องการของตลาด ทำให้ตลาดซื้อขายมันฝรั่งประเภทนี้มีตลาดสองแบบคือ การซื้อขายในระบบเกษตรพันธสัญญา และการซื้อขายในตลาดทั่วไป เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งทราบเงื่อนไขด้านการตลาดนี้ดี เกษตรกรบางส่วนที่มีทุนพอกล้าเสี่ยงลงทุนทำการปลูกมันฝรั่งแบบอิสระเพื่อขายในตลาดทั่วไปซึ่งราคาสูงกว่าตลาดพันธสัญญา แต่สำหรับเกษตรกรผู้ประกอบการกลับมุ่งที่จะทำการผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญาแต่เน้นการเพิ่มประสิทธิภาพทางการผลิตให้ได้ผลผลิตต่อไร่สูง ซึ่งจะทำให้ได้ผลตอบแทนต่อไร่สูงตามไปด้วย แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวเข้าสู่ภาคการผลิตสมัยใหม่อย่างเต็มตัว อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะทำการปลูกมันฝรั่งเป็นพืชเศรษฐกิจหลัก แต่เกษตรกรทุกกลุ่มยังรักษาความหลากหลายทางการผลิต โดยการใช้ที่ดินปลูกพืชหมุนเวียนกันไปตามฤดูกาลและตามสภาวะของตลาด เพื่อให้มีรายได้สำหรับการดำรงชีพหลายทาง

เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งทุกกลุ่มมีแบบแผนการบริโภคคล้ายกัน แต่อาจมีความสามารถในการเข้าถึงการบริโภคอาจแตกต่างกันไปตามรายได้และฐานะทางเศรษฐกิจ แต่เมื่อพิจารณาในระดับความหมายแล้วพบว่าเกษตรกรทุกกลุ่มต่างให้ความสำคัญกับการบริโภคความเป็นสมัยใหม่ที่มุ่งหวังให้ตนเองและครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รูปธรรมของการบริโภคความเป็นสมัยใหม่ปรากฏผ่าน ทั้งในด้านของการบริโภคเพื่อการยังชีพ การบริโภคสิ่งอำนวยความสะดวก การใช้จ่ายเพื่องานสังคมและการเข้าสังคม และการส่งบุตรหลานเรียนหนังสือ การบริโภคสิ่งเหล่านี้จำเป็นอย่างยิ่งที่เกษตรกรจะต้องมีรายได้หรืออำนาจซื้อ ส่งผลให้แบบแผนการบริโภคของเกษตรกรมีอิทธิพลต่อการเลือกกลยุทธ์การผลิตของเกษตรกร กล่าวคือ ส่งผลให้เกษตรกรเลือกทำการปลูกพืชเศรษฐกิจที่ให้ผลตอบแทนสูงและมีแนวโน้มของผลตอบแทนดีในระยะยาวด้วย และเมื่อได้ผลตอบแทนจากการผลิตสูง เกษตรกรก็จะเพิ่มความสามารถในการบริโภคได้มากขึ้น

ขณะที่วิถีชีวิต (Life Style) ของเกษตรกรในปัจจุบันได้สัมพันธ์กับวิถีการบริโภคในสังคมสมัยใหม่อย่างยากที่จะหลีกเลี่ยง ทั้งนี้เพราะทั้งรัฐและตลาด(ทุนนิยม) ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเกษตรกรในฐานะผู้ผลิตเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับเกษตรกรในฐานะ ผู้บริโภค ซึ่งมีใช่เพียงผู้บริโภคสินค้าและบริการ แต่เป็นผู้บริโภคความหมายต่างๆ ที่รัฐและตลาดสร้างขึ้น เกษตรกรสมัยใหม่เป็นทั้งเจ้าของรถยนต์ มอเตอร์ไซด์ โทรี เครื่องเสียง มือถือ ฯลฯ ทั้งที่สิ่งเหล่านี้ไม่ได้จำเป็นต่อการผลิตเท่าใดนัก แต่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการดำรงชีวิตทางสังคม ซึ่งหมายถึงการมีหน้าตาหรือตัวตนในสังคมบริโภคนิยม วิธีการผลิตของเกษตรกรไปไกลกว่าการผลิตเพียงเพื่อยังชีพ เป็นการผลิตที่ตอบสนองต่อการบริโภคความหมายเพื่อสร้างมาตรฐานการดำรงชีพและคุณภาพชีวิตเช่นเดียวกับคนอื่นๆ ในสังคม การบริโภคความหมายที่เกิดขึ้นเพื่อให้เกษตรกรมีพื้นที่หรือตัวตนอยู่ได้ในสังคมสมัยใหม่ ที่การบริโภคนิยมเป็นส่วนประกอบสร้างที่สำคัญที่ทำให้ตัวตนของเกษตรกร ไม่ได้เป็นผู้ล้าหลังและมีชีวิตที่ทันสมัยน้อยกว่าคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคม